

Vakgroep Sociologie

Het Nederlands Rundvee Syndikaat en de melkplas

Effekten van automatisering, fusie en schaalvergroting in NRS-verband, en van de superheffing op de omvang van de werkgelegenheid bij het NRS.

Anton Nigten

februari 1987

Wetenschapswinkel
Postbus 101, 6700 AC Wageningen
08370-83908/84661/84146

De Wetenschapswinkel Landbouw-universiteit neemt vragen van minder draagkrachtige groepen en organisaties in behandeling. Zonodig laat de Wetenschapswinkel ten behoeve van deze vragen onderzoek verrichten. De Wetenschapswinkel zorgt voor organisatie en begeleiding van het onderzoek. IMGO Landbouw is opgenomen in de Wetenschapswinkel.

Vakgroep Sociologie van de
westerse gebieden
Hollandseweg 1, 6706 KN Wageningen

De vakgroep Sociologie is een onderdeel van de Landbouwuniversiteit Wageningen, en houdt zich bezig met onderzoek en onderwijs op het terrein van de algemene, rurale, agrarische, milieu- en rekreatiesociologie.

Tekening: Piet Holleman

W405577

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	i
INLEIDING	1
HOOFDSTUK 1. NRS in beeld	2
HOOFDSTUK 2. Gegevens en verwachtingen met betrekking tot de afname van de melkproduktie	8
HOOFDSTUK 3. De kunstmatige inseminatie in NRS-verband	17
HOOFDSTUK 4. De melkkontrolle in NRS-verband	25
HOOFDSTUK 5. De gezondheidsdienst voor dieren	32
HOOFDSTUK 6. Oplossingen. Maar waarvoor?	34
KONKLUSIES en AANBEVELINGEN	44
Lijst met afkortingen	48
Literatuurlijst	50

VOORWOORD

In alle sectoren waarin de Voedingsbond FNV leden organiseert vinden aanzienlijke technologische ontwikkelingen plaats. Ontwikkelingen die belangrijke gevolgen hebben voor de betrokken werknemers.

Door haar leden wordt de Voedingsbond veelal in eerste instantie benaderd om er voor te zorgen dat men geen negatieve gevolgen ondervindt in de vorm van gedwongen ontslagen, achteruitgang in functie en beloning en dergelijke. Als onderdeel van zijn belangenbehartigingstaak onderneemt de Voedingsbond FNV op dit terrein dan ook de nodige activiteiten.

Tegelijkertijd leeft bij de bestuurders en kaderleden het besef, dat men tekort zou schieten als men zich alleen tot deze - defensieve - reactie zou beperken. Het verlies aan werkgelegenheid en de geringe mate waarin werknemers meestal bij het besluitvormingsproces binnen de onderneming worden betrokken hebben bij veel leden een onverschillige houding teweeggebracht. Door een dergelijke opstelling kan het zijn dat er kansen blijven liggen om de invoering van technologie op een voor de werknemers positieve wijze te beïnvloeden.

Om technologische ontwikkelingen positief te beïnvloeden is het nodig om een beleid ten aanzien van automatisering uit te stippelen. Aangezien de kennis hiervoor ontbreekt heeft de Voedingsbond besloten een breed onderzoeksproject op te zetten. Een onderzoek naar de technologische ontwikkelingen in alle sectoren waarin zij actief is: de land- en tuinbouw; de vlees-, tabak-, zuivel-, en suikerverwerkende industrie.

De Voedingsbond FNV wil met behulp van onderzoek inzicht krijgen in de aard van de technologische ontwikkelingen. Wat betekenen deze technologische ontwikkelingen voor de werknemers en hoe kan de Voedingsbond FNV daar invloed op uitoefenen. Dit onderzoek is noodzakelijk omdat bij het ontwikkelen van nieuwe technologieën nauwelijks aandacht besteed wordt aan de gevolgen hiervan voor werknemers.

De resultaten van het onderzoek worden gebruikt voor scholing en bewustwording van leden en kaderleden van de Voedingsbond FNV. Als resultaat van tijdens de scholing gevoerde discussie, stippelt de Voedingsbond FNV beleid uit. Dit beleid zal er op gericht zijn dat bij

de invoering van nieuwe technologieën in ondernemingen meer rekening wordt gehouden met de belangen van werknemers.

De Voedingsbond FNV heeft de Wetenschapswinkel van de Landbouwuniversiteit Wageningen (LUW) gevraagd om dit onderzoek in de land- en tuinbouw uit te voeren. Er zijn twee onderzoekers aangesteld die vijf maanden onderzoek hebben gedaan naar automatisering in de glastuinbouw. Daarna hebben zij twee maanden lang in andere sectoren van de land- en tuinbouw onderzoek verricht.

Voor u ligt het resultaat van het onderzoek met betrekking tot het Nederlands Rundvee Syndikaat (NRS).

Het onderzoek is uitgevoerd door Anton Nigten die daartoe als tijdelijk medewerker bij de vakgroep Sociologie van de westerse gebieden werd aangesteld. De onderzoeker is vanuit de vakgroep Sociologie begeleid door Jaap Frouws. En vanuit de Wetenschapswinkel door Staf Depla. Het benodigde geld voor het onderzoek is beschikbaar gesteld door de Landbouwuniversiteit.

Naast het onderzoek met betrekking tot het NRS is onderzoek verricht op het gebied van het loonwerk, de championenteelt, de bloembollenteelt en de glastuinbouw.

Dit rapport verstrekt informatie over de technologische ontwikkelingen en de gevolgen voor werknemers die vanuit het NRS werkzaam zijn in de melkveehouderijsector, en het draagt tevens bouwstenen aan voor een discussie over deze problematiek, een discussie die gericht is op de mogelijkheden om de werkgelegenheid in NRSverband in stand te houden. De Voedingsbond FNV zal ook een brochure maken naar aanleiding van dit onderzoek. Deze brochure wordt verspreid onder haar leden. En zal te verkrijgen zijn bij de Voedingsbond FNV, Postbus 9750 in Utrecht. Tot slot willen we iedereen hartelijk bedanken die aan de totstandkoming van dit deel heeft bijgedragen. En speciaal Corry Rothuizen die de correcties heeft verricht en Piet Holleman die de voorkant heeft gemaakt.

Jaap Nieuwenhuize, Voedingsbond FNV
Jaap Frouws, Vakgroep Sociologie LUW
Staf Depla, Wetenschapswinkel LUW

Inleiding

Automatisering heeft de totstandkoming van het NRS mede mogelijk gemaakt. Immers, alleen als de enorme aantallen gegevens die in de melkveehouderij omgaan snel en efficiënt verwerkt kunnen worden, is centralisatie mogelijk en heeft ze zin. Toch is de automatisering niet het belangrijkste deel van dit onderzoek geworden. De invloed van de automatisering op bijvoorbeeld de werkgelegenheid in NRS-verband is, vergeleken met de invloeden van een aantal andere ontwikkelingen, niet zo groot. Schaalvergroting, fusie en melkkwotering zijn wat dit betreft zeker zo belangrijk. Om die reden is het aksent in dit onderzoek minder op de gevolgen van de automatisering sec komen te liggen en meer op een algemene beschrijving van de belangrijkste ontwikkelingen en hun gevolgen voor de werkgelegenheid. Verder zijn de gevolgen voor de kwaliteit van de arbeid minder uitgewerkt, omdat daarvoor weinig tijd was en omdat het verlies aan werkgelegenheid veel ingrijpender is. De gevolgen van de automatisering op het nivo van de administratie zijn ook niet onderzocht.

HOOFDSTUK 1. NRS IN BEELD

In 1984 is door het samengaan van een zestal organisaties die actief zijn op het gebied van de rundveeverbetering het Nederlands Rundvee-Syndikaat (NRS) totstandgekomen. Haar voorloper was het Nederlands rundveestamboek. Het doel van het syndikaat is het ondersteunen van veehouderijbedrijven met fokkerij- en managementgegevens. Daarnaast heeft het syndikaat ook een commerciële afdeling die fokkerijprodukten exporteert (Haenen; 1986, 35).

De volgende organisaties zijn samengegaan in het NRS:

- de federatie van kunstmatige inseminatieverenigingen (KI);
- de federatie van melkkontrolle;
- de centrale melkkontroledienst: ongeveer 50 % van de Nederlandse melkveehouders is lid van de melkkontroledienst. En 80 % van de koeien valt eronder;
- het Nederlands rundvee stamboek;
- de stichting gemeenschappelijke informatieverwerking voor de rundveehouderij (GIR);
- en de nationale commissie voor het melkbaarheidsonderzoek.

De provinciale bonden voor rundveeverbetering (PBR) zijn landelijk vertegenwoordigd in het NRS. Tot deze provinciale bonden behoren de verenigingen voor veehouderijbelangen (VVB; VB of VRB) en de meeste KI-verenigingen.

De structuur van de veeverbetering ziet er dan als volgt uit:

NRS

elf provinciale organisaties
(PBR's)

150 fok- en controle
verenigingen (VB's)

20 KI-verenigingen

35000 veehouders

De stichting gezondheidsdienst voor dieren werkt samen met het NRS. Zij hebben de uniforme registratie van het rundvee in één systeem als

gemeenschappelijk doel, maar hun organisaties zijn gescheiden. Het NRS heeft verder nauwe banden met de stichting koppelingsproject melkkontrol veevoeding. Deze stichting geeft adviezen over voerrantsoenen voor koeien (Haenen; 1986, 37). Verder werkt het NRS nauw samen met de Landbouwniversiteit, de Fakulteit voor Diergeneeskunde en diverse agrarische onderzoeksinstellingen.

Het NRS ontwikkelt kengetallen en informatiesystemen. Enkele kengetallen zijn: de laktatiewaarde, de bedrijfsstandaardkoe en de individuele standaardkoe. En onlangs is het rundvee informatie systeem in gebruik genomen (RIS). Dit is de burgerlijke stand van het Nederlands rundvee. Tot de RIS-dienstverlening behoren: gezondheidszorg, melkkontrol, kunstmatige inseminatie, stamboekregistratie, onderzoek, begeleiding en bedrijfsadvisering. Andere informatiesystemen zijn het stieradviesprogramma (SAP) en het attentie bedrijfskontrol programma (ABC).

Andere aktiviteiten van het NRS zijn:

- reglementering en toezicht;
- goedkeuring en kontrol monsternamapparaat;
- goedkeuring apparaat vet- en eiwitonderzoek en kontrol centrale laboratoria;
- fokwaarden;
- aandragen, uitwerken en/of ondersteunen van nieuwe ontwikkelingen;
- kanaliseren van wensen en kontrol op verwerking melkkontrol en stamboekgegevens;
- uitvoering stamboekregistratie (certifikaten, bloedgroepenonderzoek);
- voorlichting.

Zodra de fusies op provinciaal en distriktsnivo rond zijn zal ook al het werk wat daar plaatsvindt onder het NRS ressorteren: het KI-werk; de melkmonsternam; de melkkontrol; de gegevensverwerking etcetera.

Tot zover over de struktuur en de aktiviteiten van het NRS.

Over het NRS merkt een onderzoekster nog op: "Het NRS heeft er belang bij de gegevensverwerking centraal te houden. Dat vormt namelijk haar bestaansbasis als dienstverlenende organisatie. Bovendien kan ze zo beter kontrol houden over de produktie van de Nederlandse melkveestapel" (Haenen, 1986).

Landelijk is het NRS in 1984 totstandgekomen, maar op provinciaal nivo is het nog niet overal tot één organisatie gekomen. In de overgangsfase bestaan er vaak twee organisaties: de provinciale bond voor rundveeverbetering en de verenigingen voor veehouderijbelangen (melk-kontrolle; stamboekregistratie en GD-registratie). En in sommige provincies zijn de KI's ook onderling nog niet gefuseerd. Op dit moment is de situatie in den lande als volgt:

Friesland: één organisatie.

Overijssel: één organisatie per één januari 1987.

Noord-Holland: één organisatie per één januari 1987.

Zuid-Holland gaat eerstvoorlopig naar twee organisaties (werktechnisch is het al één organisatie).

Drenthe/Groningen: gaat eerstvoorlopig naar twee organisaties. Wat er daar met de KI gebeurt is onduidelijk.

Gelderland: hier fuseren alleen de VVB's onderling. De PBR blijft apart.

Utrecht: gaat naar twee organisaties.

Zeeland: hier is het één geheel. Er bestaat alleen geen KI voor Zeeland: deze ressorteert namelijk onder Zuid-Holland.

Brabant/Limburg: in Brabant was de KI en de melkkontrolle al geïntegreerd. De KI 'Land van Cuijk' blijft erbuiten. In 1988 gaan de PBR en de VB samen. KI-zuid is nog apart.

Als alles rond is in de provincies gaat alle informatie van de provinciale kantoren naar de beeldschermen op de lokale kantoren. Deze informatie is ook beschikbaar op het hoofdkantoor van het NRS in Arnhem.

Hoeveel mensen werken er bij het NRS? (De gegevens zijn niet erg nauwkeurig als het om de provinciale en regionale organisaties gaat; en sommige zijn van 1985, terwijl andere van 1986 zijn. De onderstaande lijst geeft dus enkel een indicatie):

Kunstmatige inseminatie: 822

Melkkontrolleurs: 427

Melkmonsternemers: 3108 (parttime)

Melkkontrolle (overigen): 243

Provinciale bonden: 174 (hoofdkontrolleurs; sekretariaat/ eksklusief inseminatoren)

Veeverbetering:	1965 (exklusief monsternemers en controleurs)
Onderzoek:	5
Veepro:	2
Informatieverwerking:	6
Exterieur:	22
Melkkontrolle:	3
Stamboekregistratie:	12
Algemene zaken:	18
Melkbaarheidsonderzoek:	1
Veeteelt (blad):	5

totaal	6813

Bij het NRS centraal is de personele bezetting als volgt:

Personele bezetting

De personele bezetting per afdeling ziet er als volgt uit:

	31-12-1985	31-12-1984
Algemene Zaken	18	14
Melkkontrolle en stamboekregistratie	10	8
Exterieurkontrolle en melkbaarheidsonderzoek	25	27
Informatieverwerking	30	28
Veeteelt	6	6
Onderzoek	4	2
Sekretariaat kommissie-K.I.	1	1
Totaal in vaste dienst	94	86
Medewerk(st)ers die voor een bepaalde tijd in dienst zijn of op afroep beschikbaar zijn:	15	12
Medewerk(st)ers van het voormalige Nederlandsch Rund-vee Stamboek, die gebruik maken van de afvloeiingsregeling	19	25
Totaal-generaal	128	123

(Jaarverslag NRS 1985, pag. 7.) Voor 1987 verwacht men dat er 135 mensen bij het NRS zullen werken. Het aantal mensen dat op het hoofdkantoor werkt neemt dus toe. In den lande is de situatie minder rooskleurig:

Tabel 13 — Aantal controleurs en monsternemers
Number of recorders and samplers.

provincie	aantal controleurs		aantal monster- nemers		gemiddeld aantal bedrijven per average number of recorded herds per			
province	number of recorders		number of samplers		controleur recorder		monsternemer sampler	
	1985	1984	1985	1984	1985	1984	1985	1984
Friesland	26	30	262	263	162	152	17.3	17.3
Groningen	18	18	112	112	79.2	81.1	12.7	13.—
Drenthe	38	38	245	265	68.5	70.6	10.6	10.1
Overijssel	88	90	634	662	75.9	74.6	10.5	10.1
Gelderland	78	78	715	720	80.8	81.3	8.8	8.8
Utrecht	19	21	172	172	99.7	89.5	11.0	10.9
Noord-Holland	32	32	164	165	61.8	63.7	12.1	12.4
Zuid-Holland	40	45	123	112	58.0	52.4	18.9	21.—
Zeeland	2	2	36	38	175.5	182.0	9.8	9.6
Noord-Brabant	66	70	526	535	76.8	76.7	9.6	9.5
Limburg	20	21	119	117	65.9	65.4	11.1	11.7
Nederland	427	445	3.108	3.161	80.7	78.3	11.1	11.0

Nadat het aantal controleurs in 1984 sterk was afgenomen is in 1985 nog een geringe daling te zien. Daardoor stijgt het aantal bedrijven per controleur in geringe mate.

(Jaarverslag NRS 1985, pag. 46.)

Het aantal melkcontroleurs nam met 28 af. Het aantal monsternemers nam met 53 af. De monsternemers werken op parttimebasis. Waren het vroeger vaak oudere boeren die monsters namen, tegenwoordig zijn het steeds meer jonge boeren. Bijvoorbeeld boerenzoons die het bedrijf nog niet hebben overgenomen en via de monstername wat bijverdienen.

De ontwikkeling van de K.I.

Tabel 1 — Algemeen overzicht
General survey.

	1985	1984	
K.I.-leden	46.876	48.223	AI members
K.I.-personeel	807	812	AI staff
K.I.-verenigingen	31	35	AI associations
eerste inseminaties	2.167.601	2.177.365	first inseminations
niet terug 56d %	72.2	72.1	non return 56d.
aandeel K.I. %	81.9	76.8	share of AI

Over het algemeen valt een enigszins neergaande lijn vast te stellen, voor zover het voor aantallen gaat. Het aantal K.I.-leden, dat de laatste jaren nauwelijks meer daalde, is in het K.I.-jaar 1984-1985 weer sterker afgenomen. Ook het aantal geïnsemineerde dieren daalde, echter veel minder dan de gebruiksveestapel. Dit leidde tot een hoger aandeel van de K.I. in de voortplanting. De sprong van 76.8 % K.I. naar 81.9 % is echter wel geflatteerd. Het percentage K.I. voor 1984 is naar alle waarschijnlijkheid te laag geschat. De veronderstelling wordt ondersteund door de volgende cijfers, die de ontwikkeling van de laatste jaren aangeven:

jaar	1981	1982	1983	1984	1985
% K.I.	73.4	76.2	77.8	76.8	81.9

Dit maakt het waarschijnlijk, dat het percentage voor 1984 vermoedelijk geschat moet worden op 79 à 80.

De superheffing werkt duidelijk door in de cijfers van tabel 1.

(Tabel 1; pag. 14 NRS jaarverslag 1985.)

Het KI-personeel is dus in 1985 met vijf verminderd ten opzichte van 1984. Sinds de invoering van de superheffing is het aantal eerste inseminaties met vijf % verminderd (Wismans; 1986,780). De tabel op pagina 15 van het jaarverslag spreekt de vermindering uit tabel 1 echter geheel tegen: in plaats van 807 werken er dan opeens 822 mensen in de KI, een toename van tien ten opzichte van 1984.

Bij de provinciale bonden voor rundveeverbetering werkten in 1985 174 mensen in vaste dienst.

Al deze getallen zeggen echter niet zoveel omdat de langere termijneffekten van fusie, automatisering en superheffing er nog niet in verwerkt zijn. De Covam heeft in opdracht van het NRS een onderzoek gedaan naar het gekombineerde effect van deze drie ontwikkelingen. Het grote rapport is niet openbaar. Wel de samenvattingen van de deelrapporten. Tijdens een interview werd mij verteld dat in het landelijke Covamrapport de konklusie werd getrokken dat de werkgelegenheid met 35 tot 40% zou afnemen. De grootste klap zal vallen bij de vereniging voor veehouderijbelangen (melkkontrolle, stamboekregistratie en GD-registratie). Om de ontwikkelingen die daaraan ten grondslag liggen in beeld te brengen ga ik in het volgende hoofdstuk in op de toename van de melkproduktie per dier en op de afname van de totale melkproduktie als gevolg van de melkkwotering en de superheffing. Veel werk in NRS-verband is immers nauw verbonden met het aantal dieren wat gemolken wordt.

HOOFDSTUK 2. GEGEVENS EN VERWACHTINGEN MET BETREKKING TOT DE AFNAME VAN DE MELKPRODUKTIE

Voor de werkgelegenheid in NRS-verband is het van belang om de volgende twee zaken te weten:

- hoeveel melk mag er in de nabije toekomst geproduceerd gaan worden?
- wat zal de gemiddelde Nederlandse melkkoe gaan geven?

Op basis van schattingen van deze twee grootheden kunnen we dan iets zeggen over de verwachte vermindering van het aantal melkkoeien tussen nu en 2000.

Hoeveel melk mogen de boeren in de nabije toekomst produceren?

In 1985/1986 bedroeg de heffingsvrije hoeveelheid melk voor Nederland 11.979.000 ton. Daar komt nog 580.000 ton bij voor eigen verbruik en boerenkaasbereiding. In totaal mocht er dus in de periode 1985/1986 12.559.000 ton heffingsvrij geproduceerd worden (Van der Giessen; 1986, 270). In december jongstleden is door de EG-ministers besloten tot een verlaging van zes procent van het heffingsvrije kwotum in de komende twee jaar en tot een verdere verlaging tot 9,5 procent voor 1990. De boterberg is ondanks de heffingen totnutoe namelijk fors toegenomen en de export van kaas naar buiten de EEG is met de helft verminderd onder invloed van de dollarkoers en de vermindering van de exporten naar de olielanden. In 1990 zal de totale hoeveelheid heffingsvrije melk bij ongewijzigd beleid dus 11.365.895 ton bedragen. De (bio)technologie kan op termijn echter roet in deze melkplas gaan gooien. Er komen namelijk steeds meer en goedkope plantaardige eiwitten en vetten op de markt. Nu reeds wordt er door de directies van zuivelfabrieken gedacht over de mogelijkheden om de onderbenutting van de capaciteit van hun fabrieken op te heffen door plantaardige eiwitten te gaan gebruiken. "De prijs daarvan verhoudt zich tot die van dierlijke eiwitten als 1 staat tot 8 (Van der Ploeg; 1986, 25). "Melk bestaat voornamelijk uit melksuiker, melkeiwitten en melkvetten. In verschillende industrieën en laboratoria is men druk aan het zoeken hoe men die melkbestanddelen kan vervangen door andere grondstoffen. (...) Koffiewitmakers zijn er in alle soorten. (...) In ons eigen land brengt de Domo kompleta op de markt. Alle melkbestanddelen zijn vervangen door maissuikers en plantaardige vetten. Alleen het melkeiwit

blijft voorlopig over. (...) Koffiemelk (in poedervorm of vloeibaar) is natuurlijk niet het belangrijkste zuivelprodukt. In 1977 bedroeg de omzet van koffiewitmakers plusminus 20 procent van de totale koffiemelkomzet. Andere zuivelprodukten zijn voor ons veel belangrijker. Hoe staat het daarmee? (...) Na tien jaar was het in de Verenigde Staten gelukt een soort "verse melk" te ontwikkelen die kwa smaak en voedingswaarde niet onderdoet voor koemelk. Uit hetzelfde laboratorium komt ook een "roomijs", "yoghurt" en "chocomel", die geheel uit melk-vreemde grondstoffen zijn samengesteld. (...) Overigens zijn er tot dusverre nog geen namaakkazen te koop, waarin plantaardige eiwitten zijn verwerkt. Blijkbaar heeft men dat toch nog niet goed onder de knie. Wat al wel veel toegepast wordt, zijn namaakkazen waarin plantaardige vetten verwerkt zijn. (...) Namaakzuivel heeft een grote toekomst omdat ze aantrekkelijk is voor konsumenten (goedkoper en 'gezonder') en voor de producenten. (...) De verkoop van kaas, bereid uit plantaardig vet, zal (buiten Europa, schr) zelfs zeer snel stijgen, met name voor gebruik in de voedselverwerkende industrie. (...) De namaakkaas had in 1982 een aandeel van 5 procent in de Amerikaanse markt en men voorspelt een stijging tot 15 procent in 1987". (Milieu-defensie; 1985, 2.3). De zuivelvervangers zijn dus duidelijk in opmars. Hoeveel procent van de zuivelprodukten in 1990 door namaak zullen zijn vervangen is echter heel moeilijk te zeggen. In de meeste Europese landen zijn de belangrijkste zuivelprodukten nog wettelijk beschermd. Zolang deze wetten niet veranderd worden zal de toename van namaakzuivel beperkt blijven tot produkten als koffiemelk en slagroom. Hoe de situatie op de exportmarkten buiten Europa zich zal ontwikkelen is nog onduidelijk. Als er op grote schaal goedkope vervangers komen voor bijvoorbeeld melkpoeder en kaas, dan wordt het voor Derde Wereldlanden aantrekkelijker om deze vervangers te importeren. Dan moet rekening gehouden worden met het verlies van traditionele exportmarkten. In elk geval is het van belang om de zuivelmarkt in Europa te blijven beschermen tegen zuivelvervangers.

Naast de zuivelvervangers is er nog een tweede onzekere faktor in het spel, namelijk de ontwikkeling van de internationale zuivelmarkt: hoe gaat de internationale koopkracht zich ontwikkelen in de komende tien jaar? Gezien de torenhoge schuldenlasten van veel Derde Wereldlanden is enig pessimisme hier op zijn plaats.

Bij een toename van de afzet van zuivelvervangers op de internationale

markt, en bij een vermindering van de internationale koopkrachtige vraag moet dus rekening gehouden worden met een verdere vermindering van de heffingsvrije kwota tot 1990. Bij een pessimistische schatting zouden die wel eens in de buurt van de 10.000.000 ton kunnen komen te liggen. Als we uitgaan van een stabilisatie van de vraag op de internationale zuivelmarkt en van een beperkte groei van de zuivelvervangers, dan zal de heffingsvrije hoeveelheid ongeveer gelijkblijven aan de geplande, namelijk 11.365.895 ton.

Wat zal de gemiddelde Nederlandse melkkoe gaan geven?

De afgelopen tien jaar is de melkgift per koe gemiddeld met 76 kg per jaar gestegen (Van der Giessen; 1986, 270). Als we deze lijn doortrekken vanwege een gestage verbetering van de melkveestapel zou de gemiddelde melkgift in 1990 er als volgt uitzien: uitgaande van 1984/1985 als basisjaar komen we op een gemiddelde melkgift van 5939 kg per koe per jaar. In de periode 1985/1986 steeg de gemiddelde melkgift echter met 271 kg per koe, mede omdat veel boeren hun slechtste koeien wegdeden vanwege de melkkwotering. Als we 1985/1986 dan als basisjaar nemen en als we dan nog steeds uitgaan van een toename van zo'n 76 kg per jaar, dan komen we op een melkgift in 1990 van 6134 kg per koe (de cijfers zijn gebaseerd op de gegevens in Veeteelt: Wismans; 1986/9, 794). Verder is er sprake van een duidelijke stijging van het vetgehalte: "De produktie aan kg vet en kg eiwit is zeer sterk toegenomen. In procenten uitgedrukt is een stijging per koe van zes procent gerealiseerd. In tien jaar tijd is de toename 70 kg vet plus eiwit, hetgeen een stijging is van negentien procent" (Wismans; 1986, 794). Als de percentages eiwit en vet blijven stijgen zullen de kwota's alleen maar meer omlaag gaan. "Het is niet uit te sluiten dat, - nu de overschotten aan boter groter zijn dan ooit - de kwotering op melk omgezet wordt in een kwotering op vet" (Jansen; 1986, 779). Of het wordt verdiskonteerd middels een extra verlaging van het heffingsvrije kwotum zoals in december 1986 is gebeurd.

Tabel 14, NRS jaarverslag: gemiddelde produktie van de gecontroleerde Nederlandse veestapel vanaf 1971.

Tabel 14 — Gemiddelde productie van de gekontroleerde Nederlandse veestapel vanaf 1945
Average production of the recorded Dutch herd since 1945.

Koeien drooggezet in de periode 1-7	jaar- verslag 30-6	leef- tijd	aantal koeien	melk- dagen	kg melk	% vet	% eiwit	kg melk per dag	vet-of vet-en eiwitgr. p.dag
'71	'72 1972	4.8	1021427	306	4754	3.97	3.35	15.54	618
'72	'73 1973	4.7	1074300	307	4870	4.02	3.38	15.86	638
'73	'74 1974	4.6	1090017	308	4872	4.03	3.35	15.81	1167 ³⁾
'74	'75 1975	4.6	1227650	307	4902	3.98	3.40	15.99	1182
'75	'76 1976	4.5	1258801	309	5063	4.02	3.38	16.36	1212
'76	'77 1977	4.5	1299059	309	5192	4.03	3.36	16.81	1242
'77	'78 1978	4.5	1318636	310	5317	4.03	3.38	17.13	1269
'78	'79 1979	4.4	1408699	311	5497	4.04	3.40	17.70	1318
'79	'80 1980	4.4	1452407	311	5466	4.05	3.38	17.56	1305
'80	'81 1981	4.4	1520681	310	5447	4.04	3.36	17.59	1301
'81	'82 1982	4.3	1578267	310	5489	4.11	3.38	17.71	1326
'82	'83 1983	4.3	1677987	311	5625	4.12	3.38	18.09	1356
'83	'84 1984	4.3	1794998	310	5626	4.14	3.36	18.13	1360
'84	'85 1985	4.3	1711244	304	5559	4.16	3.39	18.26	1378

¹⁾ Tekort krachtvoer/shortage on concentrates

²⁾ Zeer droog jaar/very dry year

³⁾ Vanaf 1974 worden de vet- en eiwitgrammen vermeld/sincé 1974 the grammes of fat and protein are given

Naast de 'normale toename' van de melkgift spelen er echter nog een aantal andere ontwikkelingen die van invloed zullen zijn op de gemiddelde melkgift in de komende jaren. Een aantal ontwikkelingen zullen de gemiddelde melkgift fors verhogen. Maar daar staan andere ontwikkelingen tegenover die een dergelijke forse verhoging enigszins zullen afremmen. Het gaat daarbij om de volgende ontwikkelingen (gebaseerd op: Van der Giessen; 1986, 270 ev):

- Verbetering van het management: als boeren steeds meer gebruik zouden gaan maken van bedrijfsbegeleidingssystemen, zou dit volgens Van der Giessen een gunstige invloed hebben op de melkgift als gevolg van een betere afstemming van melkproductie en veevoer, het voortdurend kunnen beschikken over vers gras en een goede kwaliteit ruwvoer. Ook zou een goede veterinaire begeleiding de melkproductie ten goede komen. Dit is ongetwijfeld het geval. Het zijn in elk geval argumenten om de bedoelde bedrijfsbegeleidingssystemen aan de boer te brengen. En een deel van de boeren zal, als deze systemen kostprijsverlagend werken, er gebruik van gaan maken. Daar staat echter tegenover dat deze opbrengstverhogende maatregelen voor een deel ongedaan gemaakt gaan worden door de milieuverontreiniging die de gras- en ruwvoerproductie zal verlagen, en via gras en ruwvoer ook de gezondheid (inclusief de melkproductie) van het vee zal beïnvloeden. Twintig procent van de Nederlandse bodem is vervuild (waaronder de uiterwaarden, en die zandgronden in het oosten en zuiden waar het ondiepe grondwater door mest is vervuild). De overige tachtig procent loopt groot gevaar: "Het is daar nu nog mogelijk groente van de koude grond te eten, drinkwater te winnen en dieren te laten grazen" (Nijpels; 1986).

"Deskundigen hebben uitgerekend dat over zestig jaar geen sla meer van de Nederlandse koude grond kan worden gegeten, als de vervuiling met cadmium op de huidige schaal doorgaat" (Volkskrant 1986). "Vanwege de luchtverontreiniging is de totale oogstvermindering in Nederland ruwweg vijf procent of f650 miljoen. (...) een toename van de luchtverontreiniging betekent voor de grassen en granen een verdere vermindering van de oogst en tevens een vermindering van de financiële opbrengst" (Spijker 1986; 10/11).

Ook verwacht Van der Giessen een melkgiftverhogend effect van het veterinaire begeleidingssysteem. Hier geldt ook: op zich zou dit best kunnen. Maar nu reeds is de veterinaire gezondheidszorg in een aantal regio's (met name Noord en West) in de financiële problemen (Boerderijkrant; 1986, 10 - 10). En als het aantal melkkoeien drastisch vermindert stijgen de kosten per koe ook fors omdat de overheadkosten gelijk blijven, of minder snel dalen.

- Effecten van de veefokkerij en van de biotechnologie: hierbij zullen de volgende punten tot een hogere melkproduktie per dier leiden: het toenemend gebruik van Holstein-Friesianstieren; het gebruik van komputerprogramma's bij de stierkeuze en bij de selectie van kalveren en koeien om aan te houden; het verkrijgen van hoogwaardig fokmateriaal door de toepassing van biotechnologische ingrepen: embryotransplantatie; embryosplitsing, sexen van embryo's en met name het toedienen van groeihormonen. In de praktijk zal het gebruik van groeihormonen volgens Amerikaanse schattingen een produktieverhoging van tien tot vijftien procent geven (Schukken; 1986, 504). Maar we moeten ons afvragen of het gebruik van het groeihormoon in de EEG wel geaksepteerd moet worden. Er zijn, behalve het verlies aan werkgelegenheid, meerdere argumenten om het gebruik van het groeihormoon ter discussie te stellen. Van der Giessen stelt dat "het natuurlijke groeihormonen betreft die volkomen onschadelijk lijken te zijn" (Van der Giessen; 1986, 271). Hier vergeet hij echter gemakshalve het volgende: het hormoon mag dan misschien natuurlijk zijn (de produktie geschiedt overigens met behulp van rekombinant-DNatechniek-bacteriën), maar dat wil absoluut niet zeggen dat het toedienen van zo'n hormoon ook natuurlijk is. Als melkkoeien 15 - 25 procent meer gaan produceren na toediening van dit hormoon (Schukken; 1986, 504) moeten ze onder andere veel meer gaan vreten (4,6 % van hun lichaamsgewicht tegen daarvoor 3,5 - 4 %). En wat vergt zo'n extra melkgift van de

koeien? Hoe lang houden ze zo'n hoge melkgift vol? Nu al is de gemiddelde levensduur van melkkoeien een stuk lager dan pakweg vijftien jaar terug. Onderzoekers vrezen dat in de praktijk de koeien veel minder goed in staat zullen zijn om het benodigde voer op te nemen "en veel problemen zullen krijgen met ziekten en vruchtbaarheid" (Schukken; 1986, 504). Verder moeten de dieren relatief meer krachtvoer opnemen om tot een hogere melkproduktie te komen. "Het blijkt dat bij een toename van de melkproduktie van 13 procent de voerkosten per liter ongeveer tien cent toenemen, en de aan te kopen hoeveelheid voedsel ongeveer 30 procent toeneemt (voornamelijk krachtvoer). (..) Bij een toename van de melkproduktie van 25 procent nemen de voerkosten per liter melk met 15 cent toe en moet ongeveer 60 procent meer voer worden aangekocht" (Schukken; 1986, 504). Het meeste krachtvoer in Nederland wordt geïmporteerd en is een van de oorzaken van de mestoverschotten. De enorme produktie-verhoging met behulp van het groeihormoon stuit dus op een aantal beperkingen en bezwaren van veeteeltkundige, gezondheidskundige en maatschappelijke aard.

- Het gebruik van de melkrobot: als de melkrobot in de negentiger jaren op grote schaal gebruikt gaat worden zou dit, door het meerdere keren per dag melken, tot een hogere melkgift kunnen leiden van tien tot vijftien procent. Van der Giessen schat dat het beëindigen van bedrijven voort zal gaan in een tempo van zo'n drie procent per jaar (met een maximum van vijf procent). "Dit betekent dat van de 58.000 bedrijven met melkvee in 1985 er in het jaar 2000 nog 37.000 bestaan bij drie procent bedrijfsbeëindiging per jaar en 27.000 bedrijven bij vijf procent" (Van der Giessen; 1986, 271). Hij berekent dan dat alleen ingeval van een bedrijfsbeëindiging van vijf procent en een gemiddelde melkgift van 7000 kg de bedrijfsgroottestructuur sterk verbetert (er mogen dan dus geen biotechnologische ingrepen toegepast worden, want dan neemt de melkgift per koe toe en daalt dus het aantal koeien per bedrijf vanwege de superheffing). Zo'n verbetering van de bedrijfsstructuur verwacht hij echter niet, "hetgeen tot gevolg heeft dat ook in de toekomst een relatief groot aantal bedrijven een te kleine melkveestapel heeft om met voordeel gebruik te kunnen maken van alle nieuwe ontwikkelingen zoals melkrobots". "Het lijkt niet onmogelijk dat de weergegeven situatie zal leiden tot een tweedeling in de melkveehouderij: een groep grote, intensief gevoerde bedrijven en een groep kleinere, meer extensief gevoerde bedrijven" (Van der Giessen;

1986, 273). Aan een schatting van de omvang van de intensieve bedrijven waagt hij zich niet.

Als de nieuwe produktieverhogende technologieën doorzetten, en daar moeten we terdege rekening mee houden, zal de melkproduktie per koe in korte tijd fors omhoog gaan. Het meeste effect kunnen we daarbij verwachten van de biotechnologische ingrepen en van het groeihormoon. Deze kunnen op korte termijn op een groot aantal bedrijven toegepast worden, in tegenstelling tot de melkrobot. Bij een voorzichtige schatting, waarbij de negatieve effecten van de luchtverontreiniging en van een duurdere veterinaire gezondheidszorg zijn meegenomen, zal de melkproduktie per koe als gevolg van deze technologieën toch al gauw zo'n tien procent omhooggaan tussen nu en 1990.

De gemiddelde melkgift per koe zal dan in 1990 zo'n 6750 kg bedragen. Voor het jaar 2000 maakt Van der Giessen de volgende schattingen: "Op basis van de weergegeven ontwikkelingen zal bij een voorzichtige schatting de melkproduktie per koe in het jaar 2000 ongeveer 7000 kg kunnen bedragen. Worden ook de ontwikkelingen in de biotechnologie in beschouwing genomen, met name de toediening van somatotropine (groeihormoon, schr.), dan zou de melkproduktie zelfs kunnen stijgen tot gemiddeld 9000 kg per koe" (Van der Giessen; 1986, 271). Bij een gemiddelde melkgift van 7000 kg komt van der Giessen op een inkrimping van het aantal melkkoeien met 28 procent en bij 9000 kg komt hij op een inkrimping van 44 procent in het jaar 2000. Bij deze berekeningen (september 1986) is Van der Giessen nog uitgegaan van een jaarlijkse melkproduktie van 12 miljoen ton per jaar, terwijl deze als gevolg van de wijzigingen in het heffingsvrije percentage (december 1986) nog maar 11.365.895 ton zal zijn in 1990.

Als ik de lijn van mijn berekeningen doortrek kom ik in 1990 op basis van voorzichtige schattingen, waarin afremmende effecten zijn verdisconteerd tot de volgende verwachtingen:

- De omvang van de melkplas: deze zal in 1990 bij een pessimistische schatting zo'n 10.800.000 ton bedragen. Daarbij ben ik er vanuit gegaan dat er nog zo'n vijf procent van het voor 1990 geplande heffingsvrije kwotum afgetrokken moet worden vanwege: a) een zekere toename van het gebruik van plantaardige eiwitten voor koffiemelk en slagroom door de zuivelfabrieken om hun capaciteitsonderbenutting op te heffen. b) een voortgaand verlies van exportmarkten buiten Europa vanwege een daling van de koopkracht aldaar én vanwege een vergroting

van het aandeel van namaakzuivel op de wereldmarkt ten koste van de echte zuivel.

Bij een optimistische schatting zal de totale heffingsvrije hoeveelheid melk in 1990 11.365.895 ton blijven bedragen.

- De omvang van de melkveestapel: als er een aantal van de nieuwe technologieën toegepast gaan worden zal de gemiddelde melkgift per koe in 1990 ongeveer 6750 kg kunnen gaan bedragen. Om 10.800.000 ton te produceren zijn er dan nog 1.600.000 koeien nodig. Ten opzichte van 2.367.000 melkkoeien in 1985 betekent dit een inkrimping van ruim 32 procent. Voor de produktie van 11.365.895 ton (de optimistische schatting) zijn er nog ruim 1.682.300 koeien nodig. Ten opzichte van 1985 betekent dit een inkrimping van ruim 28 procent. Even ter vergelijking: Van der Giessen komt bij zijn berekeningen bij een gemiddelde melkgift van 7000 kg en een melkplas van 12 miljoen ton op een inkrimping van 28 procent voor het jaar 2000. Tien jaar later dus dan ingeval van mijn optimistische schatting voor 1990.

Verder vind ik dat het reëel is om rekening te houden met een gemiddelde melkgift per koe van zo'n 7500 kg in het jaar 2000. In 1990 gaven de koeien gemiddeld 6750 kg (mèt biotechnologische ingrepen). Een gemiddelde verhoging met 76 kg per jaar geeft dan voor 2000 nog eens 750 kg extra. Daar zou dan nog een extra verhoging bijgeteld moeten worden voor het geval de melkrobot op wat grotere schaal ingevoerd is, maar omdat ik een langzamere gemiddelde stijging verwacht naarmate de koeien meer gaan geven, ben ik er van uitgegaan dat de extra melkgift als gevolg van de introductie van de melkrobot deze langzamere groei van de produktie hooguit compenseert. De verwachting voor 2000 blijft dan 7500 kg per koe per jaar. Het aantal melkkoeien zal dan bij een optimistische schatting wat betreft de heffingsvrije kwota (11.365.895) dalen tot 1.515.319: een daling ten opzichte van 1985 met ruim 35 procent. Bij een pessimistische schatting van het melkkwotum in 2000 (10.800.000 ton) zal het aantal melkkoeien dalen tot 1.440.000 stuks, een daling ten opzichte van 1985 met bijna 40 procent.

Voor de volgende hoofdstukken ga ik uit van een daling van 40 procent in het jaar 2000. Dit lijkt me reëel omdat het tamelijk optimistisch is om er van uit te gaan dat de exportmarkten in het jaar 2000 niet verder verkleind zijn ten opzichte van 1990. Ook om een andere reden is de inschatting dat er sprake zal zijn van een daling van 40 procent

(en niet méér) in 2000 aan de optimistische kant, omdat alle eiwit- en vetverhogende maatregelen hierin nog niet eens zijn verdiskonteerd. Zodra de kwota vrij van grond verhandelbaar worden zal het plaatje er weer anders uit gaan zien, omdat dan het aantal koploperbedrijven met voldoende koeien voor de volgende automatiseringsgolf weer sterk zal toenemen. De gevolgen van het verzet onder de boerenbevolking tegen de superheffing heb ik niet ingekalkuleerd, omdat ik daar weinig zinnigs over weet te melden. Is het bijvoorbeeld irreëel om te veronderstellen dat de koplopers, gesteund door agribusiness en het netwerk van onderzoek en voorlichting er in zullen slagen om de superheffing te laten fungeren als een koude sanering ('marktkonform beleid')? Als dat gebeurt zal het aantal koeien nog sneller verminderen. Als er bij wijze van spreken alleen maar koploperbedrijven overblijven, zal de gemiddelde melkgift namelijk nog veel sneller stijgen. "Onder optimale omstandigheden kan een koe van 600 kg 11.000 à 12.000 kg melk per jaar produceren, aldus S. Tamminga, hoogleraar aan de Landbouwniversiteit in Wageningen. Iemand die hard op weg is deze theoretische topproductie te realiseren, is veehouder Kerssies uit het Drentse Drijber. 'Mijn fokdoel is 10.000 kg melk met meer dan zeven procent vet en eiwit'." (Boerderij; (1986) 12/13, 72).

HOOFDSTUK 3. DE KUNSTMATIGE INSEMINATIE IN NRS-VERBAND

In Nederland zijn in totaal achtentwintig KI-organisaties. Statutair horen er daarvan vijftientwintig tot de NRS. Feitelijk zijn dat twintig KI-organisaties. De vier overige organisaties (Nieuw Leven; Nederlandse vereniging voor KI; Samen; Land van Cuijk) zijn zelfstandig gebleven.

De vier zelfstandige organisaties hebben hun afnemers vooral in de traditionele roodbontveegebieden (Maas, Rijn en IJssel) en in het gebied van het Fries - Hollandse veeslag. Bij de NRS-KI werken momenteel 822 mensen, waarvan 585 inseminatoren (Jaarverslag NRS 1985, 15). In het jaarverslag wordt over hen het volgende opgemerkt: "Nog steeds zijn er naar verhouding veel vijftig-plussers. In het verslagjaar heeft de verjonging niet verder doorgezet. Opmerkelijk is de sterke verschuiving van inseminatoren met weinig inseminaties naar de groep met veel inseminaties" (Jaarverslag NRS 1985, 15). In het jaarverslag is geen reden genoemd voor deze verschuiving. Maar als deze verschuiving doorzet betekent dat zowiezo dat er minder inseminatoren zullen komen. Belangrijke vragen in dit verband zijn: werkten er voorheen meer inseminatoren op part-timebasis? Of is het werk efficiënter georganiseerd? Of moet men harder werken? Betekent het verrichten van meer inseminaties ook een hoger uurloon? Aan de absolute getallen van het NRS moeten we overigens niet te veel waarde hechten omdat in tabel 4 gesproken wordt over 585 inseminatoren in 1985 en in tabel 5 over 591. Voor 1984 zijn de getallen in deze twee tabellen respectievelijk 577 en 605. Hopelijk gaan ze bij het NRS met het uitbetalen wat zorgvuldiger om.

Wat zijn de verwachtingen omtrent de werkgelegenheid? Door drie ontwikkelingen zal de werkgelegenheid fors afnemen. Door schaalvergroting en automatisering in NRS-verband enerzijds, en door de vermindering van het aantal koeien anderzijds. Wismans, NRS - directeur afdeling melkkontrolle en stamboekregistratie, schatte tijdens een interview dat er op termijn tien tot twintig procent van het personeel zal verdwijnen. Dit stemt wel ongeveer overeen met de schattingen in de samenvatting van het Covamrapport "Gevolgen van toekomstige ontwikkelingen" voor Limburg (Covam; 1986). Dit rapport is door de Covam opgesteld in opdracht van het NRS om zodoende een beter inzicht te krijgen in de

gevolgen van schaalvergroting, automatisering en superheffing.

Om een schatting te kunnen maken van de werkgelegenheid in de KI zal ik beginnen met de gegevens uit deze samenvatting van het Covamrapport. In het Covamrapport gaat men uit van de veronderstelling dat het aantal eerste inseminaties in Limburg zal teruglopen van 94.200 op dit moment tot 84.800 in de toekomst (Covam; 1986, 10). "Het personeelsbestand, vooral de inseminatoren, zal aangepast moeten worden aan de terugloop van het aantal inseminaties. Gezien het verloop bij de inseminatoren (pensioen - VUT) levert een vermindering van het personeel geen problemen op" (Covam; 1986, 10). Covam gaat dus uit van een vermindering van de eerste inseminaties met tien procent (eerste scenario) over de periode 1985 - 1987. Verder gaat zij uit van twee verschillende scenario's voor wat betreft de produktiviteitsstijging als gevolg van betere planning van de activiteiten. Namelijk scenario twee: een produktiviteitsstijging van tien procent, en scenario drie een produktiviteitsstijging van twintig procent. Dit levert de volgende vermindering in formaties voor Limburg op:

Begininformatie: 40,4.

scenario 1 : 36,7.

scenario 2 : 33,7.

scenario 3 : 31,0.

Blijkbaar geeft tien procent vermindering van eerste inseminaties bijna een evenredige vermindering van het KI werk (het insemineren beslaat zo'n 70 procent van al het KI werk). En ingeval van scenario drie komt het tot een vermindering van het werk met bijna 25 procent. Helaas is in de samenvatting van het Covamrapport niet gespecificeerd waaruit een betere planning van de activiteiten precies bestaat, zodat we niet na kunnen trekken of het hierbij om een reëel scenario gaat. Ook is niet aangegeven wat de invloed is van andere factoren, zoals doe-het-zelf inseminaties door boeren (deze inseminaties nemen momenteel toe), of inseminaties door de vier organisaties buiten NRS-verband (deze verrichten momenteel bijna vijf procent van alle kunstmatige inseminaties (NRS jaarverslag; 1986, 27)). Het afgelopen jaar is dit ook niet verminderd.

In hoofdstuk twee hebben we aangegeven dat het reëel is om er van uit te gaan dat de melkveestapel minimaal met zo'n veertig procent zal

verminderen bij een vermindering van de heffingsvrije hoeveelheid melk met bijna tien procent tot het jaar 2000. Als we dit gegeven doortrekken naar het KI verhaal, dan betekent dit dat er ook zo'n veertig procent minder inseminaties zullen komen. Laten we hier zo'n vijf procent van aftrekken omdat je toch provinciale organisaties blijft houden met een zekere hoeveelheid overheadwerkzaamheden. Bij deze vijfendertig procent minder KI werkzaamheden komen dan nog de efficiencyverhogende maatregelen (de betere planning in het Covamrapport) à vijftien procent. Deze moeten we ook weer corrigeren, omdat door het kleiner worden van de KI-organisatie een aantal schaalvoordelen weg zullen vallen en de inseminatoren grotere afstanden moeten rijden (het werkgebied blijft even groot). Laten we zeggen tien procent besparing door efficiencyverhogende maatregelen. Dan komen we in totaal op 45 procent minder KI werk, op basis van voorzichtige schattingen. Omgerekend betekent dit dat er van de 822 mensen die met de KI bezig zijn, er 369 mensen ontslagen gaan worden tussen nu en het jaar 2000, en waarschijnlijk zelfs veel eerder, gezien de snelheid waarmee de heffingsvrije kwota momenteel worden verlaagd. Deze schatting van 45 procent minder KI werk, die is gebaseerd op de berekeningen van het Covamrapport voor Limburg en mijn berekeningen in hoofdstuk twee blijkt vrij nauwkeurig overeen te stemmen met de schattingen die momenteel in Friesland gedaan worden: "Het FRS had gerekend op een toename van 345.000 naar 400.000 en wellicht meer. Door de superheffing, de hogere melkgift per koe en de 'doe-het-zelf-KI' loopt dat aantal terug. Eerst nog naar 310.000 en volgens voorzitter Germ Landman van De Hoeve tussen 1990 en 2000 naar zo'n 220.000 (het commercieel verlies wordt daardoor ook snel groter" (Leeuwarder Courant; 1 - 12 - '86). Dat is dus een vermindering van 35 procent. Samen met de tien procent besparing als gevolg van betere planning kom je precies op 45 procent. Met de kwantiteit van het werk is het dus triest gesteld. Hoe staat het met de kwaliteit van het werk in relatie tot de automatisering, fusie en schaalvergroting?

De kwaliteit van het KI werk.

Het werk op zich verandert niet door de drie genoemde processen. De inseminator blijft de boer afgaan en de koeien insemineren. Wat wel verandert is de wijze van registratie. In enkele provincies zijn proeven gedaan met de zogenaamde handterminal. Deze handterminal is in

de plaats gekomen van het inseminatieboek, waarin alles wordt opgeschreven. De vastlegging van de gegevens met een handterminal heeft de volgende voor- en nadelen:

- Bij de afhandeling worden er geen of nauwelijks fouten meer gemaakt. Dit is niet alleen voor de KI-organisatie voordelig maar ook voor de inseminator. Hij doet nu zijn werk beter omdat hij eventuele notatiefouten ter plekke kan corrigeren. Bij het registreren van de stierkode en de naam gebeuren nu nog veel fouten. Dat kost veel geld en er zijn veel korrekties nodig middels bloedproefkontroles.
- De verwerking van de informatie gaat veel sneller.
- De boer krijgt onmiddellijk een sticker met gegevens achterop de schets van de geïnsemineerde koe.
- Het inpassen van de gegevens op het regiokantoor vervalt. In Zuid Nederland verliezen hierdoor drie à vier mensen hun baan.

"Na een week, aldus een inleider op een discussiedag voor KI-mensen in Zuid-Nederland, willen de meeste inseminatoren niet meer van de handterminals af: het werkt gemakkelijker, en het kost niet meer tijd. Wel moet er nog veel aan de handterminal verbeterd worden. Door er bijvoorbeeld een kleine printer aan te koppelen, kan de inseminator thuis alles printen. En er moet een extra geheugen in komen om te voorkomen dat er informatie verloren gaat. Verder is niet elke telefoon geschikt gebleken om de informatie te verzenden, dus wil men nu enkele geschikte telefoons op centraal nivo plaatsen die wel geschikt zijn". Het nadeel is dan wel dat de inseminatoren de informatie naar dat centrale punt moeten brengen. Een ander nadeel van de handterminal is dat men met behulp van de terminal vrij nauwkeurig kan gaan bijhouden hoeveel uur de inseminator onderweg is, gerekend van de eerste inseminatie tot de laatste. Door de gemiddelde duur van de handelingen per inseminator te gaan vergelijken kunnen de mensen onder druk gezet worden om meer inseminaties per dag te gaan verrichten (niemand heeft graag het laagste gemiddelde). Voor dit laatste zijn bij het NRS nog geen plannen. Wel wordt nu reeds bijgehouden hoe de verschillen liggen tussen de provincies.

Andere werkzaamheden naast het insemineren. Naast het eigenlijke insemineren spelen momenteel de volgende punten:

- drachtigheidskontrolé;
- voorlichting aan boeren door de inseminator;

- bevorderen van de melkkontrolle bij boeren die daar nog niet bij zijn aangesloten;
- invallen voor anderen tijdens ziekte of vakantie;
- embryo-transplantatie.

Gezien de vermindering van het aantal inseminaties (met 4,75 procent in 1985, ten opzichte van 1984) is het niet verwonderlijk dat de inseminatoren streven naar een verruiming van hun takenpakket. Het NRS heeft daar soms wel en soms geen belang bij. Mensen met een ruimer takenpakket zijn vaak relatief duurder, maar aan de andere kant kunnen ze tijdens pieken of ziekte anderen gemakkelijker vervangen. We zullen de haken en ogen per onderdeel nagaan:

- De drachtigheidskontrolle mag officieel niet door de inseminatoren gedaan worden, omdat het een zogenaamde 'veterinaire handeling' betreft. En de dierenartsen hebben momenteel ook te weinig werk. De NRS gaat er niet krachtig tegenin als de inseminatoren drachtigheidscontroles doen, maar zal het niet actief bevorderen door bijvoorbeeld cursussen te geven voor het verrichten van dergelijke controles. Dan zou zij, aldus wordt gesteld, de vee-artsen op haar nek krijgen.

- Voorlichting aan boeren door de inseminatoren over de kwaliteiten van de stieren: 'Samen', één van de vier niet-aangesloten KI-organisaties, tracht zich een steviger positie te verwerven in het KI gebeuren door niet alleen te insemineren, maar ook door uitgebreide voorlichting aan de boeren te geven. Door NRS mensen wordt de kwaliteit van deze voorlichting in twijfel getrokken: "Ze geven voorlichting die niet deugt: hun stieren blijven toekomststieren, zonder verantwoord fundament. Het zijn verkoopargumenten, geen foktechnische argumenten". Dit laatste zal ongetwijfeld meespelen, maar misschien speelt er hierbij nog iets heel anders een rol, namelijk het feit dat Samen én de boeren die sperma van Samen afnemen vaker op basis van ervaring fokken dan op basis van wetenschappelijke kennis (Masó; 1986, 93). Voorlichting en het uitwisselen van ervaringen zijn dan van groter belang dan ingeval van een wetenschappelijke fokmethode.

Dit neemt niet weg dat het takenpakket van de NRS inseminatoren ook goed uitgebreid kan worden door er voorlichting in op te nemen. Zij kunnen de boeren gedegen voorlichting geven over de (wetenschappelijke) fokresultaten van de NRS stieren. En boeren kunnen dat ter kennis nemen. Maar hier komt een ander probleem de hoek om kijken: momenteel bouwt de NRS een aparte afdeling voorlichting op, waar alle relevante

kennis bijeen wordt gebracht. De vraag is nu: moeten de inseminatoren deze foktechnische kennis aan de boer brengen of moet de afdeling voorlichting dit zelf doen? In NRS verband lijkt de voorkeur uit te gaan naar het laatste. De inseminatoren moeten in hun visie ook beschikken over een zekere hoeveelheid basiskennis, want anders staan ze voortdurend met de mond vol tanden, maar het zwaartepunt moet bij de afdeling voorlichting komen te liggen. Wat zit erachter? Als de inseminator voorlichting geeft insemineert hij minder koeien per dag en is hij dus duurder. Funktiescheiding is goedkoper, omdat voorlichters duurder zijn dan inseminatoren. Die moet je dus alleen gericht inzetten. Hiertegen zou de Voedingsbond zich moeten verzetten onder het motto: geen funktiescheiding, maar taakverrijking. Verder is het nog maar de vraag of het aanstellen van aparte voorlichters tot de beste voorlichting leidt. Gerichte voorlichting over de stier waarmee geïnsemineerd wordt bij de te insemineren koe met haar specifieke eigenschappen, op het moment van inseminatie wordt wellicht door de boeren hoger aangeslagen dan algemene folders per post of af en toe een bezoek door een voorlichter, die waarschijnlijk vooral de koploperbedrijven aan doet. Dat levert immers het meeste op want die kun je de duurste stieren verkopen. Als dit een juist argument is lijkt dit mij een reden te meer om taakverrijking voor de inseminatoren door het opnemen van voorlichting in hun pakket punt van onderhandeling te maken.

- Het bevorderen van de melkkontrolle bij boeren die daar nog geen lid van zijn: "De uitkomsten van het laatste KI jaar (1985) wijzen erop, dat bij melkkontrollekoeien vrijwel uitsluitend KI is toegepast. Het gebruik van KI bij pinken is de laatste jaren sterk in opkomst. Was het in 1981 nog ongeveer vijftig procent, in 1985 is dit geschat op 59 procent. Ook op bedrijven waar geen melkkontrolle plaatsvindt, wordt steeds meer KI toegepast. Gekonkludeerd kan worden, dat de grenzen van de groeimogelijkheden van de KI zo langzamerhand in zicht beginnen te komen. Er zijn al diverse aanwijzingen dat de strijd om de beschikbare koek heviger aan het worden is. Naast de strijd om het bestaan zullen de KI-organisaties de aandacht ook meer kunnen gaan richten op de kwaliteit (bedoeld is hier waarschijnlijk niet náást de strijd om het bestaan maar ín de strijd om het bestaan, schr). Daarbij valt ook te denken aan een verdere bevordering van de deelname aan de melkkontrolle" (NRS jaarverslag 1985, 17). Dit zou een onderdeel kunnen worden

van het voorlichtingspakket van de inseminatoren.

- Invallen voor anderen tijdens ziekte of vakantie: tijdens de reorganisatie en in sommige provincies al daarvoor is het foktechnische gebeuren gesplitst van het insemineren. Het ligt wel in de bedoeling dat er tijdens pieken in het werk door anderen bijgesprongen wordt: inseminatoren kunnen dan bijvoorbeeld het schetsen tijdelijk overnemen. In de toekomst als er steeds minder mensen werkzaam zullen zijn bij de KI, de melkkontrolle en de monsternamen als gevolg van het teruglopen van het aantal melkkoeien, zal het voor elkaar invallen steeds vaker voorkomen. Vakantie en ziekte brengen meer aanpassingsproblemen met zich mee bij kleine aantallen mensen dan bij grote aantallen. Ook wordt er gedacht aan de mogelijkheid om het schetsen helemaal niet meer door de melkkontrolleurs te laten doen, maar door een aparte schetser, zoals momenteel in Friesland al gebeurt. Een verdere arbeidsdeling dus.

- Embryotransplantatie: de transplantaties maken slechts een klein deel uit van de inseminaties. Het gebeurt op de KI stations en bij een klein aantal topbedrijven. Het transplanteren zelf - eigenlijk ook een veterinaire handeling - gebeurt door speciale teams binnen het NRS. Nu wordt de inschatting gemaakt dat de transplantatie niet binnen afzienbare tijd veel eenvoudiger zal worden. Het zal dus geen deel gaan uitmaken van het takenpakket van de inseminatoren. En omdat het vrij veel tijd vergt en kostbaar is zal het de inseminaties eerstvoorlopig niet verdringen. Of hier op de wat langere termijn verandering in komt is niet te zeggen.

Tot zover de wijzigingen in het takenpakket van de inseminatoren.

Bij de melkkontrolle wordt hard gewerkt aan vaststelling van de routes met behulp van de computer. Voor de inseminatoren wordt hier ook wel aan gedacht, maar is het moeilijker omdat voor hen er van dag tot dag gewerkt moet worden, en de gegevens bij wijze van spreken tussen half negen en negen uur 's morgens, nadat de boeren gebeld hebben, verwerkt moeten worden.

Beloning en arbeidsvoorwaarden.

De schaalvergroting, automatisering en de superheffing lijken weinig gevolgen te hebben voor de beloning en de arbeidsvoorwaarden van de KI mensen.

Zeggenschap.

Er is één landelijke CAO gekomen voor de KI. En ten gevolge van de veranderingen heeft men een rechtstreeks dienstverband met de KI van bijvoorbeeld Zuid Nederland, en niet meer met het distrikt, waar men werkt. Het distrikt voert uit, maar beslist niet meer. Er zou dus in Zuid ook een centrale OR moeten komen, omdat de ondernemingsraden nu ten gevolge van de gerealiseerde veranderingen niets meer te vertellen hebben.

Het debacle van het Friese rundveesyndikaat laat zien dat zo'n centrale OR, plus inzage in alle relevante stukken (Covamrapporten en dergelijke) dringend noodzakelijk is om te voorkomen dat het personeel in de andere provincies ook voor dergelijke verrassingen komt te staan.

HOOFDSTUK 4. DE MELKKONTROLE IN NRS VERBAND

Er zijn op dit moment, afhankelijk van de wijze waarop geteld wordt, 150 melkkontrole-organisaties die tot het NRS behoren, tegen 237 in 1985 (NRS jaarverslag 1985, 44). "Dit gaat waarschijnlijk terug naar zo'n 50 organisaties", zo luidden de plannen althans dit najaar. Of dit na de ongunstige ontwikkelingen in Friesland ook daadwerkelijk zal gebeuren valt nog te bezien. Hier waren na de fusies nog maar acht distrikten over die feitelijk onder één organisatie ressorteerden. Om nu de teruggang van de activiteiten (onder andere als gevolg van de superheffing) die veel sneller is gegaan dan werd verwacht op te vangen wil het FRS zes van de acht nieuwe distriktkantoren gaan sluiten. Het friese model zal dus waarschijnlijk niet die navolging vinden waarop door velen gehoopt werd.

Een deel van de melkkontroleverenigingen is nog niet gefuseerd met het NRS. Sommigen daarvan aarzelen en een klein aantal heeft besloten niet mee te doen, zoals de controlevereniging Nijland in Friesland. Inklusief het kantoorpersoneel werkten er bij de melkkontrole in NRS verband 670 mensen in 1985. Daarvan zijn er 427 melkkontroleur. Deze mensen werken een volledige werkweek. Dit in tegenstelling tot de 3108 monsternemers die op part-timebasis werken. In 1984 werkten er 3161 monsternemers en 445 controleurs. In 1984 was het aantal melkkontroleurs veel sterker gedaald dan in 1985!

Tabel 13 — Aantal controleurs en monsternemers
Number of recorders and samplers.

provincie	aantal kontroleurs		aantal monster- nemers		gemiddeld aantal bedrijven per average number of recorded herds per			
province	number of recorders		number of samplers		kontroleur recorder		monsternemer sampler	
	1985	1984	1985	1984	1985	1984	1985	1984
Friesland	26	30	262	263	162	152	17.3	17.3
Groningen	18	18	112	112	79.2	81.1	12.7	13.—
Drenthe	38	38	245	265	68.5	70.6	10.6	10.1
Overijssel	88	90	634	662	75.9	74.6	10.5	10.1
Gelderland	78	78	715	720	80.8	81.3	8.8	8.8
Utrecht	19	21	172	172	99.7	89.5	11.0	10.9
Noord-Holland	32	32	164	165	61.8	63.7	12.1	12.4
Zuid-Holland	40	45	123	112	58.0	52.4	18.9	21.—
Zeeland	2	2	36	38	175.5	182.0	9.8	9.6
Noord-Brabant	66	70	526	535	76.8	76.7	9.6	9.5
Limburg	20	21	119	117	65.9	65.4	11.1	11.7
Nederland	427	445	3.108	3.161	80.7	78.3	11.1	11.0

Tabel 13 (NRS jaarverslag 1985, 46).

Ruim driekwart van de Nederlandse melkveestapel valt onder de melkproduktiekontrolle. Dit is, na een terugval in 1984 met 3,5 procent, het hoogste percentage wat ooit werd bereikt. In alle provincies daalde zowel het aantal melk- en kalfkoeien als het aantal gecontroleerde koeien. Vooral in de provincies Friesland, Noord-Brabant, Overijssel en Gelderland. Sinds 1975 wordt er ofwel eens in de drie of eens in de vier weken gecontroleerd. Het percentage vier-weekse controles neemt gestaag toe en bedraagt momenteel 40,6 procent van alle controles. In Overijssel, Gelderland, Zeeland en Limburg wordt nagenoeg alleen de drie-weekse controle toegepast. De 60,6 procent gecontroleerde bedrijven hebben in totaal 76,6 procent van de totale Nederlandse melkveestapel. Het aantal koeien per bedrijf neemt in alle bedrijfsgrootteklassen af. Het aantal bedrijven met minder dan vijftig koeien blijft sterk toenemen, terwijl het aantal bedrijven met meer dan 70 koeien afneemt. Het aantal melkveehouderijbedrijven is in 1985 gedaald met 5,5 procent. Van alle bedrijven heeft in 1985 21 procent een gemiddelde produktie van meer dan 6000 kg melk; dit is twee procent minder dan in 1984. (Tenzij anders vermeld zijn alle bovenstaande gegevens afkomstig uit het NRS jaarverslag 1985, hoofdstuk Melkproduktiekontrolle.)

Verwachtingen omtrent de werkgelegenheid in de melkkontrolle in de nabije toekomst.

De volgende factoren zullen de werkgelegenheid in de melkkontrolle beïnvloeden:

- de melkkwotering en de superheffing leiden tot 2000 tot veertig procent minder melkkoeien minimaal;
- schaalvergroting en efficiëntere organisatie door automatisering, fusie en planning in NRS verband;
- verhoging van het lidmaatschapstarief van de melkkontrolle met als gevaar: ledenverlies;
- overstap op het systeem van vierwekelijkse melkkontrolle, of nog minder frequente kontrolle;
- doe-het-zelf-kontrolle door boeren;
- wijzigingen in de monsternametechnieken.

Deze zes punten zal ik nu verder uitwerken: wat kunnen we verwachten? En wat zullen de effecten ervan zijn?

De melkkwotering en de superheffing. "Sinds de invoering van de super-

heffing is het aantal koeien in de melkkontrolle met tien procent afgenomen" (Wismans 1986, 780). Als we er van uitgaan dat de melkvee-stapel in het jaar 2000 met minimaal 40 procent zal zijn ingekrompen, betekent dit een evenredige vermindering van het aantal melkkontrolle-koeien. Echter, een vierde deel van de melkkoeien valt nog niet onder de melkkontrolle. Daar zit dus nog groei in. Hoe reëel is dit? Het gemiddelde aantal koeien op de bedrijven die in de melkkontrolle zitten is in 1985 51,7. Het gemiddelde aantal koeien op de niet-gekontroleerde bedrijven is 24,2 (NRS jaarverslag 1985, 40). Het zijn dus veelal kleine bedrijven die niet in de melkkontrolle zitten. Het aantal bedrijven met minder dan vijftig koeien blijft sterk toenemen. Zo op het eerste gezicht zal dit dus resulteren in een verminderde deelname aan de melkkontrolle. Een statistische waarschijnlijkheid. Het is echter de vraag of we deze konklusie zo mogen trekken. Er is namelijk sprake van twee ontwikkelingen als het om de bedrijfsgrootte gaat. Op dit moment worden de bedrijven kleiner, als gevolg van de melkkwotering en de superheffing. Eerstvoorlopig zal dit proces zich nog wel voortzetten. Anderzijds moeten we rekening houden met de mogelijkheid dat de kleinste bedrijven zullen verdwijnen. Als dit de niet-gekontroleerde bedrijven van dit moment zijn, wordt het percentage niet-gekontroleerde bedrijven eenvoudigweg lager. Maar wat doen de bedrijven die nu in de melkkontrolle zitten, als ze kleiner worden? Blijven ze in de melkkontrolle, omdat ze er nu eenmaal inzitten? Het feit dat het percentage bedrijven in de melkkontrolle stijgt, lijkt hierop te wijzen. Of gaan ze eruit, bijvoorbeeld vanwege de kosten, of omdat ze er geen voordeel meer in zien? Of zullen ze alleen hun beste koeien in de melkkontrolle houden? Alleen gedetailleerd onderzoek kan hier duidelijkheid in brengen. Als gevolg van de melkkwotering en de superheffing zal in elk geval de werkgelegenheid in de melkkontrolle met enige tientallen procenten dalen. Ik doe een voorzichtige schatting van 25 procent. Schaalvergroting en efficiëntere organisatie: wat zegt de samenvatting van het Limburgse Covamrapport hierover? De gevolgen van de schaalvergroting voor het aantal arbeidsplaatsen is te verwaarlozen. De vermindering van overhead-taken wordt nagenoeg teniet gedaan door toename van het aantal af te leggen kilometers. In de samenvatting zijn de gevolgen van 'toekomstige ontwikkelingen' met behulp van drie scenario's berekend. Bij scenario één zijn de veronderstellingen:
= vijf procent produktiestijging per bedrijf. En vermindering van de

totale produktiestroom met tien procent. Beide als gevolg van de melkkwotering.

= vereenvoudiging van planning, verzending, mutatie en dergelijke door automatisering.

= produktiviteitsverhoging door betere combinatie van taken en door planning.

Bij scenario twee: dezelfde veronderstellingen als bij één, maar:

= geen produktiestijging per bedrijf.

= verschuiving van drie naar vierweekse controle met 33,8 procent.

Het aantal monsternames vermindert daardoor met 17 procent.

Scenario drie is identiek aan twee, alleen is hier uitgegaan van:

= een vermindering van de drieweekse controles met 73,8 procent.

Hierdoor wordt het aantal monsternames 24 procent lager.

Deze berekeningen geven de volgende resultaten:

Tabel A pag. 7: Covamsamenvatting. (VB staat voor veeverbeteringsorganisatie).

In de volgende tabel worden de gevolgen van de 3 scenario's gegeven.

	begin formatie	berekende formaties scenario 3	
		3 VB's	1 VB
scenario 1	33,8	25,9	25,5
scenario 2	33,8	24,5	23,9
scenario 3	33,8	23,4	22,8

Tabel B pag. 6: Covamsamenvatting.

Gevolgen voor monsternemers.

	begin formatie (berekend)	berekende formatie		
		scen. 1	scen. 2	scen. 3
monstername	54	51,4	44,8	40

Binnen de veeverbeteringsorganisatie is dus een vermindering van het aantal formaties met meer dan 30 procent ingeval van scenario drie. Voor de monsternemers is er een verschil van bijna 25 procent bij scenario drie ten opzichte van de beginformatie. Formaties zijn niet

identiek met de personeelsbezetting, omdat een deel van het werk is uitbesteed, of omdat mensen op part-timebasis werken (monsternemers). Voor de verhoudingen maakt dit geen verschil. Naar aantallen omgerekend betekent het een vermindering van 30 monsternemers (van de 122). Volgens deze berekeningen zal het aantal arbeidsplaatsen dus over de hele linie met zo'n 25 procent verminderen, op basis van een vermindering van de melkplas met 10 procent (1985) tot eind 1987.

De kosten voor de boeren zullen volgens dit Covamrapport bij ongewijzigd beleid met f8,- stijgen (was f22,58) en bij scenario twee zullen de kosten met f3,- stijgen per koe.

En daarmee zijn we gelijk bij het derde punt, verhoging van het lidmaatschapstarief. In de Covamsamenvatting is niet aangegeven waarom de kosten per koe bij ongewijzigd beleid met f8,- stijgen. Ongetwijfeld zijn hier de vermindering van het aantal koeien per bedrijf en van het aantal bedrijven debet aan. Echter, er zijn nog meer redenen waarom het lidmaatschapstarief in de nabije toekomst gaat stijgen. "Bij het landbouwschap bestaat het voornemen om de bijdrage aan de lokale en provinciale organisaties in vier jaar tijd af te bouwen. Tegelijkertijd zal dan de heffing worden verlaagd. De belangrijkste overwegingen hierbij zijn een mogelijke vereenvoudiging van de geldstromen en het toepassen van het profijtbeginsel. (...) Het lidmaatschapstarief van de melkkontrolle zal (dus) wellicht verhoogd moeten worden, waarbij te hopen valt dat dit geen ledenverlies met zich mee zal brengen" (Wismans 1986, 780). De melkkontrolle zal dus om twee redenen duurder worden, omdat er zowiezo een prijsverhoging aankomt als gevolg van de superheffing en de melkkwotering, en omdat de subsidie van het landbouwschap gaat verdwijnen. Dit zal zeker tot ledenverlies leiden. Daarnaast zullen de problemen die zich bij het Friese rundveesyndikaat hebben voorgedaan hun effect op de melkkontrolle-organisaties in den lande niet missen. De fusies zullen dan ook niet alle Veeverbeteringsorganisaties omvatten. En dat zal op haar beurt kostprijsverhogend werken voor het NRS.

Onder andere om deze redenen wordt er momenteel in NRS verband naartig gezocht naar middelen om de kosten van de melkkontrolle te verlagen: "Inhoeverre alternatieven in de uitvoering van de melkkontrolle mogelijkheden bieden om de kosten te drukken zal komende winter nader worden bestudeerd" (Wismans 1986, 780). Overigens zijn de kosten van de melkkontrolle in een aantal provincies recentelijk hoger komen te

liggen omdat aan de monsternemers voor het eerst CAO lonen uitbetaald werden. Voorheen werkte meer dan vijftig procent van de monsternemers niet op CAO basis.

Met welke kostprijsverlagende methoden is men in NRS verband momenteel bezig? Het gaat om de volgende zaken:

- vermindering van de reiskosten en de reistijd door routebepaling met behulp van de komputer;
- loskoppelen van het schetsen en de eigenlijke melkkontrolé;
- minder controles per jaar (steeds meer boeren houden dagelijks bij hoeveel elke koe geeft, met behulp van door de NRS gecontroleerde apparatuur);
- verlaging van de registratiekosten middels het RIS; automatisering van de gegevensverwerking (via de handterminal voor monsternemers) etcetera.

Verder wil men de melkkontrolé voor de boeren aantrekkelijker maken door de tijdsduur tussen de monstername en het afleveren van de gegevens bij de boer te verkorten. In de toekomst zullen boeren ook zelf de melkmonstername mogen gaan doen, zo is de verwachting. In Denemarken doet tweederde van de boeren dit al zelf. Voor Nederland verwacht men hier echter geen stormachtige ontwikkelingen, omdat de boeren het al te druk hebben met melken. Dit is dus nog duister. Bij Nedap, fabrikant voor melkmeetapparatuur, is men al zover dat men automatisch de flesjes voor de monstername kan vullen. Het probleem is echter dat dergelijke systemen nogal fraudegevoelig zijn. Het zou namelijk kunnen leiden tot het vervalsen van de gegevens van stiermoeders. In de verdere toekomst gaat men misschien apparatuur ontwikkelen om op de boerderij niet alleen de hoeveelheden te meten, maar ook de vet- en eiwitgehalten. Over de automatisering rondom de koe merkt een Amerikaanse prof. op: "Na de herkenning beginnen diverse registratie- en meetfuncties. In de voerbox betreft dat alle gegevens rondom de opname van voer, in de melkput - vroeger of later de melkrobot - gaat dat om alle kenmerken van de melkproduktie. Dat zijn er nogal wat: hoeveelheid melk, melksnelheid, temperatuur van de melk en alle meetbare gehalten van de melk" (J.H.B. 1986, 26). Dergelijke apparatuur zal prijzig zijn en dat betekent dat ze de komende tijd nog niet ontwikkeld zal worden. Het vereist namelijk grote aantallen koeien per bedrijf en op dit moment wijst de statistiek de andere kant op.

Kort samengevat: de melkkwotering, de superheffing, de fusies in NRS

verband, de tariefsverhoging, de automatisering op de verschillende nivo's, de vermindering van de melkkontroles, het uittreden van leden, en het niet toetreden van veeverbeteringsorganisaties tot de NRS zullen ingrijpende gevolgen hebben voor de werkgelegenheid in de melkkontrolé in NRS verband. Een vermindering van de werkgelegenheid tussen nu en het jaar 2000 van rond de vijftig procent of meer lijkt onvermijdelijk. Omdat minder werk in de melkkontrolé niet betekent dat er evenredig minder kosten zijn (de overheadkosten moeten over steeds minder melkkoeien verdeeld worden, en de subsidie van het landbouwschap loopt in 1990 ten einde), zal het NRS ongetwijfeld reageren met pogingen om nog meer te reorganiseren en te automatiseren. Dit zal des te sneller gaan als de gemiddelde bedrijfsgrootte weer gaat stijgen. Dan wordt de automatische melkmeetapparatuur ook weer interessant. Als het NRS erin zal slagen om te voorkomen dat veel veeverbeteringsorganisaties afhaken of niet mee gaan doen, zal het toch een sterk afgeslankt apparaat worden, waar het gaat om de personele bezetting.

De kwaliteit van de arbeid: hierover heb ik niet met werknemers gesproken.

Om deze reden is het misschien verstandig om dit verslag met o.a. een kaderlid uit de melkkontrolé te bespreken. Een kaderlid dat bij de bedrijfsverzorging werkt vertelde mij dat het werken in de modernste melkputten steeds zwaarder wordt omdat je per keer steeds meer koeien tegelijk melkt (hij molk er nu 16). Daardoor moet je veel beter opletten, en als er iets mis gaat moet je stressen. Elke afleiding werkt dan storend. Monsternemers kunnen zo'n afleiding zijn. Het aantal koeien wat tegelijkertijd gemolken wordt, bepaalt tevens de snelheid waarmee monsternemers moeten werken.

HOOFDSTUK 5. DE GEZONDHEIDSDIENST VOOR DIEREN

De gezondheidsdienst voor dieren werkt weliswaar nauw samen met het NRS en aanverwante organisaties, maar valt formeel niet onder het NRS. Daarom zal ik er slechts kort op ingaan.

Er zijn in Nederland zes zelfstandige regionale gezondheidsdiensten en één centrale voor de pluimveehouderij. Bij de hele gezondheidsdienst werken bijna 400 mensen.

Wat doet de gezondheidsdienst voor dieren? Haar takenpakket omvat het volgende:

- sekties verrichten bij probleemgevallen en het doen van onderzoek met deze en andere gegevens. Dit vormt bijna tweederde deel van al het GD werk;
- voorlichting en begeleiding van veehouders en dierenartsen;
- uitvoeren van entcampagnes tegen mond- en klauwzeer;
- bestrijding van ziektes als abortus bang en tuberculose.

De automatisering en de superheffing zullen in eerste instantie weinig gevolgen hebben voor de werkgelegenheid in GD verband, omdat er een hoop nieuw werk ontstaat doordat meer, nauwkeuriger en gemakkelijker toegankelijke gegevens beschikbaar komen (het Thuroweffekt, schr. (Thurow; 1985)). Op basis van deze gegevens worden namelijk nieuwe voorlichtings- en begeleidingsprogramma's opgezet. Bij deze programma's wordt intensiever met de veehouders en de dierenartsen samengewerkt. Het kan echter gaan gebeuren dat het aantal koeien/veehouders zo klein wordt dat de overheadkosten te hoog worden. En dat zal dan zeer ingrijpende reorganisaties met zich meebrengen. Vooralsnog voorziet men op dit punt geen problemen. Momenteel wordt er bijvoorbeeld hard gewerkt aan het opzetten van een adviesprogramma voor de veehouders en de dierenartsen. Hiertoe worden de gegevens van het RIS, van veevoerfabrikanten, en van de afnemers gebruikt. Als bijvoorbeeld de zuivelfabriek afwijkingen opmerkt ten aanzien van de melk kan met behulp van een komputerprogramma nagegaan worden, waar de oorzaak hiervan ligt. Als de veearts en de veehouder er niet uitkomen met behulp van dit programma kunnen ze alsnog de GD inschakelen.

Als gevolg van de nieuwe wet op de diergeneesmiddelen moeten veehouders binnenkort een logboek op hun bedrijf gaan opzetten en bijhouden. Hierbij gaat de GD adviseren en de AID controleren (tenzij als

gevolg van de privatisering de GD gepasseerd wordt).

Kort samengevat: in eerste instantie ontstaat er voor de GD extra werk als gevolg van de automatische gegevensvergaring en -verwerking. Pas op het moment dat het aantal koeien zeer drastisch inkrimpt, zal dit gevolgen hebben voor de GD. Deze zullen dan ook erg groot zijn, aldus een inschatting op het hoofdkantoor van de GD. Naast deze ontwikkelingen speelt op de achtergrond voor die delen van de GD die door de overheid gefinancierd worden ook nog de privatiseringsproblematiek. Maar hier tilt men niet zwaar aan omdat men verwacht dat de overheid dan de opdrachten uitbesteedt aan de door haarzelf geprivatiseerde GD afdelingen.

HOOFDSTUK 6. OPLOSSINGEN. MAAR WAARVOOR?

De problematiek in de melkveehouderij is complex. Wat zijn de belangrijkste ingrediënten?

- Het is niet alleen een crisis, omdat de werkgelegenheid van de werknemers drastisch terugloopt.
- Het is ook een crisis van de overproduktie, en het EG-budget.
- En van het verdwijnen van een zeer groot aantal melkveehouderijbedrijven.
- Daardoor neemt de maatschappelijke ongelijkheid verder toe, omdat een betrekkelijk kleine groep boeren en agribusiness nog maar profijt heeft van de melkveehouderij.
- De koploperboeren verdringen ook juist die bedrijven in de melkveehouderijsector die werken op basis van ervaringskennis en die sterk gericht zijn op het behoud van hun relatieve autonomie.
- Het verdwijnen van grote aantallen melkveehouders (hier en elders) leidt ook tot een verdere leegloop van het platteland.
- Het toenemend gebruik van krachtvoer voor de hoogproductieve koeien brengt op zijn beurt met zich mee dat onder andere in een aantal derde (wereld)landen de afhankelijkheid van de export van de grondstoffen voor krachtvoer verder toeneemt en de ekologische verstoring daar (verdwijnen van mineralen en organische stof, en erosie) en hier (mestoverschotten) verder wordt vergroot. Een toenemend gebruik van Europese granen brengt weer andere problemen met zich mee. De graanverbouw vormt een hogere belasting voor het milieu dan de produktie van gras (Ullrich; 1984, 100). En een koe is beter in staat om gras te verwerken dan krachtvoer (De Vries; 1985, 33).
- En enkele van de nieuwste technieken die momenteel volop in ontwikkeling zijn om nog hoger producerende koeien te krijgen, namelijk de superovulatie (ET) en het gebruik van het groeihormoon, kunnen gemakkelijk leiden tot een te zware belasting van de dieren, en hun gezondheid zelfs schaden.
- De vervanging van arbeid door machines en hulpmiddelen betekent ook een extra belasting voor het milieu, omdat bij de produktie en het gebruik van de grondstoffen, materialen en machinerieën veel energie gebruikt wordt en veel voor het milieu en de mens schadelijke

stoffen vrijkomen (lichte en zware metalen, verontreinigende stoffen uit de motoren, synthetische stoffen). Zo is de Siliconvalley in de VS, waar de zgn. schone mikro-elektronika-onderdelen geproduceerd worden, op dit moment een van de ergst vervuilde gebieden van de VS (De Groene; 1986, 9).

- En wat betekent de grootschalige verwerking van de melk voor de produkten die de konsument op tafel krijgt? Het laat zich raden: een toenemend gebruik van allerlei stoffen, die op zijn minst verdacht zijn waar het gaat om onze gezondheid. Deze stoffen worden gebruikt om de melk en de andere produkten te ontleden en te synthetiseren, te homogeniseren en te conserveren, en wat er zoal meer mee gedaan wordt (Ullrich; 1984, 135 / 1985, 103).

De problemen in de melkveehouderij wijzen op een crisis van de hele produktiewijze. Het is niet zo dat er op één of enkele punten iets misgaat. Het is daarentegen een sociale, een politieke en een budgettaire crisis. Het leidt tot planologische en ekologische ontwrichting. Vakmanschap en relatieve autonomie worden naar de achtergrond geschoven. In de Derde Wereld leidt het tot verdere ongelijkheid en afhankelijkheid. En de gezondheid van mens en dier worden er niet beter van. De gehanteerde technologieën en de daarachter liggende filosofie zelf zullen dus in het vizier moeten komen. Oplossingen zullen alleen gevonden kunnen worden door de sektor in zijn totaliteit onder de loupe te nemen. De Voedingsbond kan zich bijvoorbeeld niet beperken tot het bedenken en voorstellen van maatregelen die de werkgelegenheid in deze sektor op peil houden. Niet alleen omdat het te beperkt is, maar vooral omdat het niet mogelijk is. Als je op deze trein wilt meerijden, zul je het verlies van werkgelegenheid moeten akseptereren. Automatisering en schaalvergroting in NRS verband zijn immers onvermijdelijk om de toenemende kosten op te vangen en de extra service aan koploperbedrijven te kunnen blijven bieden. Als de Voedingsbond niet uit deze TGV stapt, zal zij hooguit over goede afvloeiingsregelingen kunnen onderhandelen en de trein wat af kunnen remmen. Daarom is een grondiger aanpak vereist. Een aanpak die overigens niet eenvoudig is.

Om tot zo'n grondige aanpak te komen wil ik eerst een overzicht geven van enkele benaderingen van de crisis in de melkveehouderij en van de daarin voorgestane oplossingen. Het gaat om de volgende benaderingen

(misschien zijn er overigens wel meer):

- de melkkwotering en de superheffing zelf: een economisch - beleidsmatige benadering;
- een vrije marktbeleid, zoals in onder andere Nieuw Zeeland wordt gepraktiseerd: een economisch - marktkundige benadering;
- de ekologische oplossing in Denemarken: een benadering op het nivo van de produktietechniek;
- de syndikale benadering in Nederland: een landbouworganisatorische benadering.

De benadering zoals de vertegenwoordigers van de geïntegreerde landbouw in Nederland voor ogen staat kan ik door tijdgebrek helaas niet bespreken.

- De melkkwotering en de superheffing.

Hiermee wordt eigenlijk alleen beoogd om de overschotten terug te dringen en zo de druk op het EG budget te verminderen. De produktietechnieken zelf worden niet aan nieuwe regels onderworpen en krijgen geen beperkingen opgelegd. De sociale en politieke problemen die in EG verband ontstaan moeten de nationale staten zelf maar oplossen. En aan de andere problemen wordt weinig aandacht besteed. Die worden dus ook aan het 'vrije spel der maatschappelijke krachten' overgelaten. En die, daar hoeven we niet aan te twifelen, zullen zeer ingrijpende gevolgen hebben.

De kwotering en de superheffing gaan dus impliciet uit van de gedachte dat er slechts sprake is van één deelprobleem - de produktie van overschotten dat je met een reeks van politiek - technische maatregelen kunt oplossen. En voor het probleem van de overproduktie zal het misschien kloppen, mits je de technische maatregelen voortdurend bijstelt, en mits je de andere problemen onder controle houdt en goed voor je uitschuift.

- Een vrije marktbeleid zoals in Nieuw Zeeland wordt gepraktiseerd. Ik heb mij hier gebaseerd op een enkel artikel in het blad Veeteelt (De Vries; 1985, 32), maar misschien toch wel interessant. In Nieuw Zeeland krijgen de boeren voor hun melk de wereldmarktprijs. "In Nieuw Zeeland hadden we dertig jaar geleden nog 30.000 melkveehouders. Dat aantal is gehalveerd (sic). Het gemiddelde aantal koeien per bedrijf nam in die tijd toe van 60 naar 133. Dat betekent dat nu aanmerkelijk

doelmatiger wordt geproduceerd". Een deel van de voormalige melkvee-houders in Nieuw Zeeland is hertenvlees gaan produceren en een ander deel kiwivruchten. (Overigens typisch produkten voor de rijke konsumenten in de wereld, schr.) Goed, Nieuw Zeeland produceert dus zonder overheidssteun (helemaal niks?) voor de wereldmarkt. Er heeft een koude sanering plaatsgevonden en een deel van de boeren, die afvielen vond nieuwe markten. Interessant in het artikel is echter het vervolg. De geïnterviewde Nieuw Zeelandse ex-boer vertelt namelijk over de produktietechnieken het volgende:

"Het uitgangspunt voor ons systeem is dat een koe een geboren graswerker is. Varkens en kippen zijn uitstekende meel- en krachtvoerwerkers; een koe doet dat veel minder efficiënt. Haar specialisme is gras omzetten in melk. Het is het voordeligst als ze het verse gras zelf uit de wei haalt. We laten de melkproduktie dan ook synchroon lopen met het groeiseizoen van gras. De koeien kalven in het voorjaar af en staan 's winters allemaal droog. Hierdoor kunnen we ook met een minimum aan gekonserveerd gras de winter doorkomen. Inkuilen of hooien kost immers alleen maar energie en voederwaarde. Verder voeren we geen krachtvoer en strooien zo min mogelijk kunstmest. Stikstof wordt alleen in noodgevallen gegeven. Tenslotte hebben we geen stallen. Droogstaande koeien kunnen met enige bijvoeding de winter uitstekend buiten doorbrengen". En dan zegt hij over de Nederlandse melkveehouderij: (...) De kostprijs van melk is (bij jullie) veel te hoog. Gestimuleerd door het hele kunstmatige systeem zijn vaak onnodig luxe stallen gebouwd. Er is vaak overdreven zwaar gemechaniseerd en bovenal worden de mogelijkheden van het eigen land onvoldoende benut omdat de boeren te zwaar leunen op aangekocht voer en kunstmest. Dit verschijnsel komt overigens in alle landen tegen waar de veehouders door overheidsingrijpen worden beschermd tegen de wereldmarktprijs voor melk. Zulke systemen zijn op den duur slecht voor de konsument, de producent en ook de natuur. Ze verslinden energie en grondstoffen en dumpen onnodig veel afvalstoffen in het milieu. Een andere manier van graslandexploitatie is de weg om uit deze problemen te komen". In een aantal andere landen schijnt dit Nieuw Zeelandse systeem al navolging te vinden. Ik vind dit een interessant verhaal, maar niet omdat het de oplossing is voor onze problemen. De vrije markt, en daar draait dit verhaal in Vee teelt om, pakt in maatschappelijk opzicht net zo vaak verkeerd als goed uit. Daar weten tal van Derde Wereldlanden van mee te praten. In

Peru gaan melkveehouders failliet omdat ze niet op kunnen concurreren tegen onze zwaar gesubsidieerde melkprodukten. Bovendien is in Europa zo'n verschuiving als in Nieuw Zeeland naar nieuwe produkten nagenoeg onmogelijk, omdat dan andere producenten verdrongen worden. Om nu hertevlees als de oplossing te propageren is een beetje naïef. En het is zelfs nog de vraag of lage prijzen in Europa het genoemde effect zullen hebben. In Spil is er terecht op gewezen dat er in Europa ook voor tal van vrije marktprodukten sprake is van overproductie. Prijsbeleid zal dan ook niet die invloed hebben dat je er een structuur mee kunt plannen (Schakel, 1986). Interessant in het Nieuw Zeelandse verhaal is dat het als teelttechniek, als veehouderijpraktijk een uitdaging is voor de Nederlandse veehouderij. Zijn we hier wel zo efficiënt bezig? Kan het op een andere manier niet veel goedkoper en minder nadelig voor mens en natuur? Ik ben bijvoorbeeld heel benieuwd naar de gezondheid van het vee in Nieuw Zeeland; hoeveel produceren ze gemiddeld over hun hele leven?; hoe staat het met het vakmanschap en de relatieve autonomie van de boeren?; hoeveel werkgelegenheid is er in de Nieuw Zeelandse melkveehouderij gebleven, en hoeveel is er verschoven naar de agribusiness; hoe kritisch staat men tegenover de agribusiness en de verwetenschappelijking van de melkveehouderij?; kan de produktie ook helemaal ekologisch? En wat de vrije markt betreft zou ik zeggen: kunnen we daar geen alternatief voor bedenken? Er is toch wel meer denkbaar dan markt of staat?

- De ekologische oplossing in Denemarken: "In de tijd dat het in Nederland hapert met de afzet en de geïntegreerde landbouw de overhand dreigt te krijgen, lijkt er in Denemarken alleen nog maar ekologische landbouw te bestaan. Televisie en kranten berichten bijna dagelijks weer iets nieuws. De afzet stijgt, een mogelijke staatssubsidie voor omschakeling staat voor de deur en een stroom van onderzoeken naar de toekomstmogelijkheden, kwaliteit en exportwaarde van de ekologische produkten is gestart" (Oudshoorn; 1986, 56). In een door Tønnesen verricht onderzoek naar de toestand van de Deense landbouw springt met name de ekologische veehouderij eruit als een rendabele bedrijfstak. "Dit is onmiddellijk aangegrepen om een mogelijke omschakeling te stimuleren. De minister van Landbouw Britta Schall Holberg, komt binnenkort met een wetsvoorstel voor een staatssubsidie van vijf jaar voor een omschakelend bedrijf. Dit als mogelijk alternatief voor de

vooral kleine veehouders die het de laatste tijd in Denemarken erg moeilijk hebben. (..) Het is de vraag waarom de ekologische veehouderij zo rendabel is, omdat men zelfs geen extra prijs krijgt voor de ekologische melk. Alle ekologische melk gaat naar het normale verwerkingscircuit, in slechts enkele gevallen is er partikuliere verkoop. De Deense ekologische veehouderij is kwa voervoorziening praktisch zelfvoorzienend. Gemiddeld heeft men 1,5 diereenheden per hektare. Dit betekent een enorme kostenbesparing ten opzichte van de gangbare kollega, die veel voer moet aankopen. Deze besparing weegt zelfs op tegen de verminderde opbrengsten, zo blijkt uit het rapport. Deze opbrengsten zijn minder omdat men minder melk per hektare produceert en omdat men cirka tien procent minder melkt per koe, voornamelijk vanwege de verminderde krachtvoerconsumptie" (Oudshoorn; 1986, 56). Op dit moment zijn er onderhandelingen gaande voor de start van een ekologische zuivelfabriek. Tot zover deze korte omschrijving middels uitvoerige citaten.

Interessant voor ons in dit verhaal zijn de volgende punten:

- nadrukkelijker dan in Nieuw Zeeland richt een deel van de kleine veehouders in Denemarken zich op de ekologische methode;
- en het zijn hier juist de boeren die het niet langer vol kunnen houden in de moderne, grootschalige landbouw die omschakelen. In Nieuw Zeeland waren het de blijvers die zich hebben gericht op de extensieve melkveehouderij;
- en er gaat binnenkort waarschijnlijk een omschakelingssubsidie gegeven worden voor bedrijven die ekologisch willen gaan melken. Overigens niet zo vreemd, want: "De Deense regering heeft bij het parlement een wetsontwerp ingediend dat beoogt de toenemende vervuiling van de zeeën af te remmen. In dat kader mogen de boeren de komende drie jaar 100 duizend ton kunstmest minder gebruiken dan zij van plan waren. Het zuidelijk deel van het kattegat is wegens acuut zuurstofgebrek door fosfaten en nitraten nog nauwelijks geschikt voor visvangst". (Volkskrant; 1986). Ekologische landbouw past daar natuurlijk prima in.

Als deze ontwikkeling zich doorzet, zullen op den duur de ekologische melk en melkprodukten een deel van de gangbaar geproduceerde produkten gaan verdringen. De volgende vragen worden dan interessant: h oe zal de overheid, agribusiness en het netwerk van voorlichting, proefstations, onderwijs en dergelijke invloed gaan krijgen op de ekologische veehou-

derij? Zullen ze deze sturen in de richting van een 'ekologische modernisering' op basis van verwetenschappelijkte technieken? (Zie voor een uitgebreidere bespreking van het begrip 'ekologische modernisering' het artikel over 'krisis in landbouw en landbouwwetenschap' in Spil (Schakel; 1986, 30). Zal er daarmee een nieuwe afvalrace gaan ontstaan onder de ekologische boeren? Zal er een sterke gerichtheid ontstaan op export van ekologische produkten op de wereldmarkt? Of zal men er in Denemarken bijtijds in slagen om ook nieuwe concepten te ontwikkelen op het punt van de vermarkting van de produkten, en op het punt van werkgelegenheid, de waarde van arbeid en vakmanschap, en van relatieve autonomie ten opzichte van het agrarisch netwerk en de landbouwwetenschappen? De nabije toekomst zal het leren.

Het Deense voorbeeld leert ons in elk geval dat ook bij een beschermde markt een omschakeling mogelijk is naar een extensievere produktiemethode zoals door Jones is beschreven voor Nieuw Zeeland met zijn oriëntatie op de wereldmarkt, maar of het een toereikende oplossing is voor de almaar groeiende overschotten zou grondig nagegaan moeten worden. In Nederland zijn het vooral de geïntegreerde landbouw en de ekologische, en biologisch-dynamische landbouw die een extensivering voorstellen of praktizeren. De ervaringen van de biologisch-dynamische melkveehouderij op Terschelling zijn wat dit betreft van belang: "Politiek Den Haag is totnutoe niet gevoelig gebleken voor het argument van de Terschellingse BD-boeren dat hun relatief kleinschalige landbouw geen schuld treft als het om de verpletterende Brusselse overschotten gaat. Temeer niet omdat de overschakeling op de BD-methode gemiddeld al 20 tot 25 procent minder melkopbrengst met zich meebracht" (Hettinga; 1986/12, 20).

Denemarken is Nederland niet. Daarom is het van belang om grondig na te gaan onder welke kondities en op grond van welke discussies kleine boeren daar omschakelen op een extensievere veehouderij.

- De syndikale benadering in Nederland. In een uitvoerig artikel over de dubbele crisis in de Nederlandse melkveehouderij analyseren Van der Ploeg en Nieuwenhuize het naderende einde van de expansie in de melkveehouderij, en de daarmee gepaard gaande crisis in de bestuurlijke structuur in de landbouw - een korporatistische structuur. Essentieel in hun betoog is de vaststelling dat er een extra snelle groei heeft plaatsgevonden op de grotere bedrijven: de koplopers. De daarmee

gepaard gaande differentiatie tussen de melkveehouderijbedrijven zal, nu de verdere expansie van de produktie niet meer mogelijk is, tot grote spanningen gaan leiden bij de belangenbehartiging richting overheid. De stevigste peiler onder de korporatistische organisatie van de belangenbehartiging begint te wankelen, nu de te verdelen koek kleiner in plaats van groter wordt, en de één wint ten koste van de ander, aldus de schrijvers. De allang aanwezige belangentegenstellingen tussen grotere en kleinere boeren die totnutoe dankzij de voortgaande technologische vooruitgang verhuld bleven komen steeds sterker naar voren. Temeer daar de melkkwotering en superheffing in de nabije toekomst alleen maar een grotere druk op de melkveehouderij zullen uitoefenen. In de diskussies die nu in de landbouw gevoerd worden is de grote vraag wie er moet wijken: moeten de kwota naar de kleinere bedrijven, of moeten de melkrechten naar de grotere bedrijven worden toegeschoven? Tenslotte betogen de schrijvers dat een meer marktkonform beleid de hypokrisie ten top is omdat het beleid wat vervolgens bepleit wordt alleen maar meer overheidsingrijpen vereist.

Een korporatistische belangenbehartigingsstructuur, waarbij de overheid centraal oplossingen moet maken en uitvoeren zal als gevolg van de stop op de expansie en de daardoor niet langer hanteerbare onderlinge tegenstellingen alleen maar averechts werken. In plaats daarvan stellen de schrijvers, overigens geheel consistent in het raam van hun analyse, een syndikale structuur voor, waarbij de boeren per fabriek (het B-kwotumsysteem) onderling uitvechten wie welk kwotum krijgt. Dit zou de volgende voordelen hebben:

"Om te beginnen impliceert ze een decentralisatie: de problemen worden binnen overzienbare en bespreekbare kaders gebracht. In de tweede plaats creëert een dergelijke konstruktie haar eigen speelruimte: waar additionele ruimte noodzakelijk is, kan deze worden uitonderhandeld met de fabrieken. En in de derde plaats brengt ze het debat waar het hoort: onder boeren. De inmiddels reële tegenstellingen worden zo niet langer gemaskeerd en/of gedeponneerd bij de staat, maar kunnen objekt worden van debat, onderhandeling en strijd tussen boeren" (Van der Ploeg 1986, 25).

Ik denk dat zo'n benadering inderdaad tot een geweldig debat onder boeren zal leiden. En dat zou op zich een heel goede zaak zijn. Maar ik betwijfel of het werkelijk iets oplost. Moeten boeren of groepen boeren onderling gaan beslissen hoeveel melk ieder mag produceren? In

een situatie waarin de druk van de ketel is lijkt me dat denkbaar, maar nu betekent dat feitelijk dat de ene boer of de ene groep boeren tegen de andere moet zeggen: ik blijf en ga jij maar kapot. Dat is geen debat, dat is een leeuwenkuil. Ik denk dat de schrijvers dit over het hoofd zien en ook over het hoofd moeten zien, omdat ze ervan uitgaan dat het debat onder boeren beslist kán worden. Terwijl de randvoorwaarden voor zo'n debat elders en door anderen gedikteerd werd en wordt, namelijk door de randvoorwaarden die voortvloeien uit de technologische innovaties, en de verhoudingen in de EEG. Als je die als een gegeven en onontkoombaar iets aksepteert, ja dan is een syndikale oplossing inderdaad misschien nog het minst slechte: laat ze het dan maar onderling uitvechten. Overigens hoeft dat mijns inziens nog niet tot een erg fatsoenlijke oplossing te leiden. Want hier bestaat het gevaar dat het recht van de sterkste op zeer gespannen voet komt te staan met de formeeldemokratische regels van de koöperatieve melkfabrieken: als de vergaderboeren en de boeren met de grootste mondkongsies aangaan met de direkties van de zuivelfabrieken kunnen er gemakkelijk allerlei onfris besluiten genomen worden. Of als meerderheid van kleinere boeren het pleit wint, betekent dat hooguit een vertraging. Dat is natuurlijk wel een pluspunt, maar de nieuwe golf technologische innovaties zal al snel weer voor nieuwe koplopers zorgen.

Ik denk dat het debat niet alléén 'onder boeren' plaats moet vinden, want dat is een benadering die op zijn best tot een rechtvaardiger verdeling zal leiden van de melkkoek. Het debat zal ook moeten gaan over de mogelijkheid en de noodzaak om op grond van maatschappelijke criteria richting te geven aan de technische innovaties. Er wordt nu niet of nauwelijks nagedacht over de vraag of groeihormonen, embryo-splitsing, melkrobots, krachtvoerverstrekking, de wenselijkheid van verdere groei van de export, en dergelijke maatschappelijk gezien zinvol zijn. Bepaalde groepen bepalen dat op grond van hun partikuliere belangen, en veel boeren zijn daarin meegegaan. Ook op grond van hun belangen. En niet op grond van een kritisch debat. Er wordt ook te weinig nagedacht over de vraag wat een maatschappelijk zinvol en ekologisch verantwoord nivo van mechanisatie is. Nog minder wordt er nagedacht wat de plaats van de levende arbeid in het produktieproces zou moeten zijn en hoe die arbeid er uit zou moeten zien. Natuurlijk, er zijn wel wat discussies in de samenleving gaande over deze en

andere punten, maar die diskussies moeten net zo goed plaatsvinden in de georganiseerde landbouw én in de samenleving als geheel. Als de boeren het drinkwater vervuilen, moet de samenleving hen dat verbieden, idem als de zuivelexport de lokale markten en produktiewijzen in Derde Wereldlanden verstoren door er melkpoeder te dumpen. Dat zijn domweg foute ontwikkelingen, die je alleen maar kunt stoppen als je de 'voortgaande technologische expansie', de krachten daarachter en de grondmotieven ter discussie stelt en inperkt. Een deel van de kleine boeren in Denemarken, en ekologische en biologisch-dynamische boeren in Nederland en elders zijn daar al mee begonnen. Kritische theorievorming zou daar bij aan moeten sluiten.

KONKLUSIES EN AANBEVELINGEN

Konklusies

De totstandkoming van het NRS heeft voor de werknemers een belangrijk voordeel met zich meegebracht, namelijk een landelijke CAO voor de KI en voor de melkkontrolé. Gezien de onderbetaling van met name de melkmonsternemers is dit een hele verbetering.

De fusies in NRS verband van de veeverbeteringsorganisaties en van de provinciale bonden voor de rundveehouderij zullen de komende jaren hun beslag hebben. Door de problemen in het Friese rundveesyndikaat zal hierin misschien enige vertraging ontstaan, en mogelijk zullen niet alle VVB's en PBR's meedoen.

Naast de fusie, schaalvergroting en automatisering in NRS verband hebben de technologische ontwikkelingen in de melkveehouderij én het instorten van de afzetmarkten ertoe geleid dat de werkgelegenheid bij de uitvoerende werkzaamheden drastisch zullen verminderen gedurende de komende vijftien jaar. Voor een kleine groep mensen daarentegen levert met name de automatisering veel nieuw werk op, namelijk voor de onderzoekers en voor de mensen die het NRS bestuurlijk runnen. Door onderzoekers worden momenteel met behulp van de komputer allerlei programma's ontwikkeld die de boeren verder in het agrarisch netwerk zullen inkorporeren. Enkele van deze programma's zijn: het stieradviesprogramma; het attentiebedrijfskontrolesysteem; het veterinaire bedrijfsbegeleidingsprogramma; het runderinformatiesysteem; en de verdere ontwikkeling van allerlei kengetallen, etcetera.

De melkplas zal tussen nu en het jaar 2000 verder verkleinen als gevolg van de ontwikkelingen op de afzetmarkten en als gevolg van de produktie van namaakzuivel buiten de EEG. Volgens een pessimistische schatting zal de melkplas in het jaar 2000 10,8 miljoen ton bedragen en volgens een optimistische schatting zal zij 11.365.895 ton bedragen.

De gemiddelde melkgift van de Nederlandse koe zal op basis van voorzichtige schattingen in 1990 zo'n 6750 kg/jaar bedragen. En in het jaar 2000 zo'n 7500 kg/jaar.

De vet- en eiwitgehalten blijven gestaag stijgen.

Door de verhoging van de gemiddelde melkgift en door de verlaging van

de melkplas zal de Nederlandse melkveestapel in het jaar 2000 met zo'n veertig procent zijn ingekrompen. Als er voor die tijd een koude sanering doorzet en de koploperbedrijven van nu overblijven dan zou de door verschillende deskundigen voorspelde gemiddelde melkgift van 9000 kg/jaar wel eens realiteit kunnen worden. Dat betekent een nog veel forsere inkrimping van de melkveestapel.

De kunstmatige inseminatie.

De werkgelegenheid in de KI zal drastisch verminderen onder invloed van: schaalvergroting, fusie en automatisering in NRS verband; door toename van doe-het-zelfinseminaties, en door de ingrijpende vermindering van de Nederlandse melkveestapel. Waarschijnlijk zal het KI werk met zo'n 45 procent verminderd zijn in het jaar 2000, maar vermoedelijk al veel eerder. De kwaliteit van het werk verandert weinig als gevolg van deze ontwikkelingen. De handterminal zal er toe leiden dat de inseminatoren minder fouten maken. Wel bestaat het gevaar dat dezelfde terminal gebruikt gaat worden om de inseminatoren nauwkeurig te gaan controleren.

Door taakverruiming middels drachtigheidscontrole en voorlichting aan de boeren kan er iets meer werk voor de inseminatoren gekreëerd worden. Daartoe is extra scholing van de inseminatoren vereist.

Nadelige gevolgen voor beloning en arbeidsvoorwaarden heb ik niet vernomen.

Melkkontrolle.

Ten gevolge van de melkkwotering, de fusie, schaalvergroting en automatisering in NRS verband, de tariefsverhogingen voor de boeren en het daaraan gekoppelde ledenverlies, en de toename van de vier- of meerwekelijkse controles, en het niet toetreden van veeverbeteringsorganisaties zal de werkgelegenheid tot het jaar 2000 met zo'n vijftig procent verminderen. Dit betekent dat het NRS voor veel hogere kosten komt te staan en dit zal leiden tot nieuwe reorganisaties en automatisering.

De kwaliteit van de arbeid is niet onderzocht.

De gezondheidsdienst voor dieren.

Ondanks de vermindering van het aantal melkkoeien zal het GD werk in eerste instantie toenemen, omdat er tal van nieuwe adviesprogramma's

ontwikkeld worden. Pas bij drastische vermindering van de melkveestapel zal de gezondheidsdienst voor dieren in de problemen komen. Dus over enkele jaren.

De crisis.

De crisis in de melkveehouderij is een complexe crisis met effecten op tal van maatschappelijke terreinen. Deeloplossingen werken maar ten dele en schuiven de overige problemen vooruit. Alleen een integrale analyse van de problematiek waarbij de ingeslepen vanzelfsprekendheden ter discussie staan kan leiden tot een herstructurering van de melkveehouderij die sociaal en ekologisch geen, of veel minder nadelige gevolgen meer heeft. De ekologische benadering die door kleine boeren in Denemarken (en elders) gekozen is kan hierbij als een eerste begin tot inspiratie dienen.

Aanbevelingen

De Voedingsbond zou zich moeten bezinnen op de vraag wat ze met een aantal nieuwe technologieën aanmoet: het groeihormoon; de melkrobot; namaakzuivel die met behulp van biotechnologie vervaardigd wordt en dergelijke.

Bij de bespreking van dit rapport met kaderleden zou de vraag aan de orde gesteld moeten worden of het nodig is om meer gericht onderzoek naar de automatisering van de informatieverwerking te doen. Dit in verband met mogelijke gevolgen voor de kwaliteit van de arbeid die nu niet boven water zijn gekomen.

De Voedingsbond zou, eventueel in samenwerking met andere organisaties, een onderzoek naar alternatieven voor de moderne melkveehouderij moeten aanzwengelen, waarbij een integrale benadering van de problematiek centraal staat. Werkgelegenheid, vakmanschap en kwaliteit van de arbeid, zeggenschap en autonomie, geringere afhankelijkheid van het netwerk voor wat de boeren betreft, afzwakking van de oriëntatie op export, krachtvoerimporten, gezondheid van het vee, kwaliteit van de zuivelprodukten, gevolgen voor het milieu, en maatschappelijke haalbaarheid zouden daarbij centraal moeten staan.

De vraag hoe we greep kunnen krijgen op de technologische innovaties,

in welke richting die moeten gaan, en aan welke maatschappelijke criteria die zouden moeten voldoen zou daarbij centraal moeten staan. Alleen op deze manier lijkt mij een uitweg mogelijk uit de crisis in de melkveehouderijsector.

Lijst met afkortingen

ABC (NRS)	Attentie bedrijfscontrole: levert koekalendergegevens betreffende te insemineren pinken, stieren die zijn te gebruiken voor pinken, droog te zetten koeien, te verwachten fokwaarden voor kalveren, en de tussenkalftijd voor koeien.
CMD (NRS)	Centrale melkkontroledienst. Vijftig procent van de Nederlandse bedrijven en tachtig procent van de Nederlandse koeien valt hieronder. Het CMD is opgegaan in het NRS.
GIR (NRS)	Gemeenschappelijke informatieverwerking voor de rundveehouderij. (Opgegaan in het NRS).
GD	Stichting gezondheidsdienst voor dieren: werkt samen met het NRS.
Fed. KI	Federatie kunstmatige inseminatie: is opgegaan in het NRS.
KI.vereniging	Vereniging die een foktechnisch beleid voert ter verkrijging van stieren met hoge fokwaarden en die de kunstmatige inseminatie bij runderen verzorgen.
KMV	Koppelingsproject melkkontrolle veevoeding. Is gelieerd met het NRS.
PBR (NRS)	Provinciale bonden voor rundveeverbetering. Hierin zitten de KIverenigingen en de verenigingen van veehouderijbelangen.
RIS (NRS)	Rundveeinformatiesysteem: de burgerlijke stand van het Nederlands rundvee. Tot de RISdienstverlening behoren: gezondheidszorg; melkkontrolle; kunstmatige inseminatie; stamboekregistratie; onderzoek; begeleiding en bedrijfsadvisering.
SAP (NRS)	Stieradviesprogramma: optimale stierkeuze op basis van registratiegegevens, melkkontrollegegevens en exterieurgegevens.
Tussenkalftijd	Aantal dagen tussen de geboortes van twee opeenvolgende kalveren.
VBB	Veterinaire bedrijfsbegeleiding (automatiseringsproject). Deelnemers: veehouders, dierenarts, gezondheidsdienst. Dit project is in voorbereiding.

Literatuurlijst

- Anon. 1985 De ontwikkeling van namaakzuivel. Milieudefensie.
- Anon. 1986 NRS jaarverslag 1985. NRS
- Anon. 1986, 10 - 10. Boerderijkraant.
- Anon. 1986 Melk. Boerderij (1986) 12/13.
- Anon. 1986 Samenvatting rapport NRS. Organisatie Limburg: gevolgen van toekomstige ontwikkelingen. Covam.
- Anon. 1986 Vakbonden vinden maatregelen FRS wel erg ver gaan. Leeuwarder Courant 1 - 12 - 1986.
- Anon. 1986 De komputur wordt een rasechte koeienkenner en veelzijdige boerenassistent. Veeteelt (1986) 1.
- Anon. 1986 Mikro-elektronika en milieuverontreiniging. De Groene 22 - 10 - 1986.
- Anon. 1986 Denemarken tegen kunstmest. Volkskrant 1986.
- Giessen van der. 1986 Strukturele ontwikkelingen in de veehouderij: een blik in de toekomst. Bedrijfsontwikkeling (1986) 9.
- Haenen. 1986 Automatisering in de melkveehouderij. Landbouwniversiteit, Vakgroep Sociologie van de westerse gebieden.
- Hettinga. 1986 BD - zuivelfabriek Skylge zit te springen om meer melk. Boerderij (1986) 72.
- Jansen. 1986 Een eventuele vetkwotering zal de rangorde van stieren nauwelijks beïnvloeden. Veeteelt (1986) 9.
- Maso. 1986 Rood en zwart: bedrijfsstrategieën en kennismodellen in de Nederlandse melkveehouderij. Landbouwniversiteit Wageningen, Mededelingen van de vakgroepen voor Sociologie, nr 18.
- Nijpels. 1986 Twintig procent Nederlandse bodem vervuild. Volkskrant 11 - 12 - 1986.
- Oudshoorn. 1986 De Deense situatie verandert snel. Ekoland 1986/1987 12/1.
- Ploeg van der en J Nieuwenhuize. 1986 De dubbele krisis in de Nederlandse melkveehouderij. Spil (1986) 11.
- Schakel. 1986 Landbouwbeleid op een tweesprong. Spil (1986) 11.
- Schukken. 1986 De komende twee jaar beslissend voor de toekomst van het groeihormoon. Veeteelt (1986) 6.
- Spijker. 1986 Luchtvervuiling grote schadepost voor landbouw. Boerderij (1986) 72.
- Thurrow. 1985 The positive sum strategy: Landau/Rosenberg. National

academy press (VS).

Ullrich. 1984 Wedren zonder winnaars. De Uitbuyt, Wageningen

Ullrich. 1985 De zin van de vooruitgang. Studium Generale paper 77
Landbouwniversiteit Wageningen.

Vries de. 1985 Vaughan Jones: jullie melk is te duur. Boerderij/Vee-
houderij (1985) 70.

Wismans. 1986 Heden en toekomst. Veeteelt (1986) 9.

